

GRATIS KULTURMAGASIN

NUMMER 1 • 2018

WWW.KULTURVINKELN.SE

KULTURVINKELN

Kultursommaren i bakspeglen

Familjeskoj och korksmulor

Magisk festival

Fest och musik förenas på Urkult

Romantiken

När borgarna blir revolutionära

Kultur • Musik • Teater • Festival • Arrangemang • Bild

I detta nummer av Kulturvinkeln kan du läsa om sommarnöjen i Umeå.

FOTO: BERNT LUNDQVIST

PRODUCERAS
MED STÖD FRÅN

REDAKTION KULTURVINKELN

Redaktör och ansvarig utgivare:
Elin Larsson

Redaktion:
Elin Larsson, Bernt Lundqvist,
Marlene Holmgren, Ronnie Berg,
Anders Lundkvist m.fl.

Skribenter i detta nummer:
Elin Larsson, Anders Lundqvist, Ulla-Märta Westman, Linnea Scherlund,
Ronnie Berg, Torbjörn Vikström, Ville
Andersson, Lola D, Bernt Lundqvist,
Emelie Klein

Fotografer i detta nummer:
Bernt Lundqvist, Ida Renström,
Ulla-Märta Westman, Peter Lindqvist,
Ronnie Berg, Anders Lundkvist,
Thomas Ivert, Mattias Smedz,
Torbjörn Vikström, Lola D, Ville
Andersson

Övriga medverkande:
Tina Vesterlund, Hanna Rindeskog,
Jani Perkiö

Foto omslag:
Bernt Lundqvist

Sättning och produktion:
Peter Öberg

Tryck: Tryckeri City, Umeå 2017

Distribution:
Magasinet distribueras på
välsorterade platser runtom i Umeå
med omnejd samt som pdf via
www.kulturvinkeln.se.

*Kulturvinkeln produceras av
Kulturens Bildningsverksamhet i
samarbete med Kulturföreningen
Kretsen och finansieras med stöd
av Arvsfonden.*

*Kulturvinkeln är en politiskt och
religiöst obunden tidning helt
inriktad på kultur.*

Kontakt: info@kulturvinkeln.se
www.kulturvinkeln.se

KULTURVINKELN

Med en eftersmak av sommaren hälsar vi er välkomna till ännu ett nummer av Kulturvinkeln

Om sanningen ska fram är det väl knappast några sommartider längre men på redaktionen håller vi ändå fast vid minnen av sommar och sol. Detta nummer av Kulturvinkeln sprudlar därför av sommarkort som minner om en inte allt för oskyldigt blå himmel. För som vi alla vet är sommaren kort och det mesta regnar bort, inte minst för den som bor i Umeå, och vi frågar oss i detta nummer, ännu en gång, var kultursommaren i city tog vägen, något ni kan läsa mer om på sidorna 33-35. Och medan vi sakta går genom stan och det är dans bortåt brofästet funderar vi, på sidorna 20-23, över vad som krävs för att få till en festival. Är det verkligen så att man måste dö några gånger innan man kan leva? Det tar ju som bekant sin tid att angöra en brygga men så länge skutan kan gå finns det hopp och vi fortsätter att tro på sommaren också i Umeå, även om denna för tillfället mest tycks bestå av Umeå Live som vi besöker på sidorna 16-19.

Men när turistens klagan och sommarlängtan blir allt för högljudd ger sig delar av redaktionen ut på en Inlandsbanefestival genom halva Sverige, sidorna 10-13. Medan vi andra packar både sommarkläder och itsy bitsy tiny polka dot bikini och gemensamt utbrister ta oss till havet innan vi beger oss till änglamarken Holmön där det är ständigt sommar sommar. Vi besöker därför denna skär-gårdspärila hela två gånger och på sidan 32 läser ni om Sommarteatern på Holmön medan vi på sidorna 28-31 besöker Visfestivalen för en bedårande sommarvals och Oh boy vilken kväll det blev!

För kärleks skull besöker vi även på sidorna 24-27 Urkult innan vi på sidorna 47-51 gör en djupdykning i romantiken som konstrikning och känner att

här kommer alla känslorna på en och samma gång.

En som i detta nummer tänkt gå och fiska verkar vara Ronnie Berg som på sidorna 42-43 dock konstaterar att vi ännu en gång tycks ha glömt bort det där med att vi varje vinter möts av helt andra väderfenomen än på sommaren. Om detta och annat som vi glömt att minnas eller helt enkelt inte kommer ihåg läser ni i hans krönika.

Detta medan Ronnie Berg och Emelie Klein, på sidorna 44-45, som vanligt slår sig samman för att reda ut begreppen. Denna gång tar de sig an fabler och parabler som allt som oftast påminner om att du kan gå din egen väg men att du ibland även gör bäst i att flytta på dig. För mellan danser och pauser till en barfotavisa gör man bäst i att lyssna till sensmoralerna om att hålla reda på vart man hänger sin hatt.

Kanske är det först när vi, som i detta nummer, samlar allt på hög som den där gröna granna sanna sköna sommaren infinner sig. En sak som återstår att se, för allt detta och mycket mycket mer hittar ni i vårt fullsmockade nummer av Kulturvinkeln. Trevlig läsning!

ELIN LARSSON
REDAKTÖR

FOTO: IDA RENSTRÖM

Innehåll i detta nummer:

4. Serier, Krumeluren & Dikten • 5. Umenejdens skrivare inspirerar • 6. Visste du att världens äldsta skida finns i Umeå? • 7. Stora Nolia i bilder • 8. En kulturhistorisk överblick • 10. En kulturreja genom halva landet • 14. Intensiv kändishöst • 15. En tyst teaterupplevelse • 16. Umeå Lives många ansikten • 20. Det där med festivaler • 24. Låt Urkultflaggan vaja! • 28. En blomsterkorg i Kvarkens vatten • 32. Härlig sommarteatert på Holmön • 33. Korksmulorna över Ume älv • 36. Farväl till en glädjespridare • 37. Syfestivalen i bilder • 38. Anonyma pysslare • 40. Väl värd den långa väntan • 41. En modern och episk rymdsaga • 42. Vad man glömt att minnas eller bara inte kommer ihåg • 44. I fablernas och parablernas värld • 46. Ett välbehövligt inslag som sticker ut • 47. Romantiken

Signalfel

av Tina Vesterlund

Livet enligt Sophia

av Hanna Rindeskog

Höststämning

Hjärnspökerna rider iväg med nattsömnerna, jagar drömmarna på flykt och släpper svarta påsar under ögonen. Banar väg för morgontröttheten som hänger sig fast i hasorna och får tankarna att yra som skrumpande höstlöv som blöts upp och ruttnar bort i slaskmoddens gråa tristess.

REDAKTIONEN

En annan tid

Ett krig.

Utanför huset ryter isande vindar, inne nynnarna en mor och vaggar sina barn till sömns, men hennes tankar är någon annanstans: "Vad händer ombord?"

På de svarta iskalla vattnen bland is och minor finns mannen hon håller kär.

Han är en av flottans män som bevakar kusten och sitt land, spanar efter främmande fartyg. Vatten och kyla gör fartygen nerisade. Det är inte lätt att se om det är ens egna

eller fiendens fartyg man möter.

Flottan har även båtar som inte håller måttet, som inte är sjödugliga.

Hon vet att tyska fartyg kommit in på svenskt vatten och att de mötts av varningseld.

Hur ett av fartygen trotsade elden och styrde in på svenskt territorium där det blev beskjutet.

Att de tyska soldaterna hoppade i vattnet och simmade mot det svenska fartyget för att rädda sig.

Ingen nådde fram. De blev skjutna av sina egna.

En mor tänker på isiga stormar och mannen ombord, hon sjunger för att glömma, vill inte att barnen ska se hennes oro när hon inte hört något från honom.

Barnet i vaggan var jag själv och berättelsen är min egen, vilken är din historia? Skriv en berättelse ur ditt liv.

DIKTEN

Himlen är dagsgammal is sol mellan träden, rönnbärskransar luften krasar av minnen vingar och eld

natten bär en duvgrå klänning fällan trasslar sig i grantopparna när hon reser sig, brer ut armarna och omfamnar oss

av Linnea Scherlund

UMENEJDENS SKRIVARE

Umenejdens skrivare är en förening för skrivareentusiaster oavsett förkunskaper och kunskapsnivå. Den huvudsakliga verksamheten finns i Umeå men föreningen är öppen för alla som gillar att skriva oavsett var i landet man bor. Bland

annat anordnar föreningen skrivarträffar, studiecirkel och ger även ut medlems-tidningen Skrivlustan fyra gånger per år. Har du frågor kan du kontakta föreningen på mail: umenejdensskrivare@gmail.com.

ULLA-MÄRTA WESTMAN

MEDLEMSANSVARIG
OCH CIRKELLEDARE
UMENEJDENS SKRIVARE

Visste du att ...

Världens äldsta skida finns i Umeå?

Det var på 1960-talet som Västerbottens museum tog över ansvaret för Svenska skidmuseet och mest spännande bland museets 2 300 par skidor är kanske Kalvträskskidan som, med sina 5 400 år, åldersmässigt överträffar många av de med förhistorien annars så starkt förknippade hållristningarna.

– Den hittades i en myr när man skulle dika ur för att man ville ha mer odlingsmark. På den tiden gjordes det för hand och då var det några herrar som höll på med det här och plötsligt såg de att det stack ut en bit trä som såg bearbetad ut och de tyckte att ”den här biten måste vi nog gräva fram”. När de gjort det såg de att det var ett par skidor, berättar Åsa Stenström, avdelningschef för undersökningar och samlingar vid Västerbottens museum.

En av skidorna är i fragment medan den andra i princip är helt bevarad. På den mest välbevarade ser man även hur den lagats.

– Man kan se att det är hål i den där de sytt ihop skidan med sentråd där den spruckit och sen finns det fyra hål där man haft en bindning för att fästa sin sko. Man tror att det varit någon typ av läderremmar som man använt.

Förutom skidorna hittade man även en stav som slutar i en skovel, något som gör att man tror att det varit en kvinna som ägt skidorna.

– Den här skoveln ser ut som en stav som använts av samiska kvinnor för att kunna gräva i marken och ta fram till exempel örter medan den manliga staven, inom samisk tradition, varit mer utformad som ett spjut.

Anledningen att skidan kunnat överleva så länge är just tack vare att den legat i en myr där den, bortsett

FOTO: BERNIT LUNDOVIST

från att den hållits fuktig, inte utsatts för några mikroorganismer.

– Myren är inte heller sur på samma sätt som det annars är i våra marker. Man undrar ju hur många skidor och andra föremål som blivit uppmalda när man tagit torvtäkter med maskin i senare tider, det har nog funnits mer grejer att hitta i våra myrar, funderar Åsa.

Många teorier

Vad det var som hände när skidorna hamnade på fyndplatsen är förstås svårt att säga men en del teorier finns.

– Man vet ju inte om den här myren var en sjö tidigare och om det rentav var någon som gick igenom isen och förlorade sina skidor, men man hittade ju ingen person så i så fall klarade sig personen. Annars borde även kroppen ha bevarats. Det har ju hänt att man hittat hela människokroppar som bevarats i myrar på andra ställen men

det gjorde de inte här så förhoppningsvis överlevde den här personen.

Men det kan också ha varit så odramatiskt som att personen som ägde skidorna själv stoppat ner dem i kanten av en sjö för att förvara dem där under sommaren.

– Det var ett sätt att hålla skidorna fuktiga under sommaren och se till att de inte sprack och sen hämtade man tillbaka dem framåt hösten och här kan det då ha varit så att man aldrig kom tillbaka för att hämta upp skidorna. Antingen för att man glömt var man lagt dem eller för att man flyttade och glömde bort dem. Eller också kan det ju ha varit så att personen inte överlevde så att man nästa vinter inte gick och hämtade upp dem. Det finns många teorier.

Under förhistorisk tid var det vanligt att man konserverade trä genom att hålla det fuktigt och Åsa tvivlar inte på att detta skulle kunna vara en anledning till att skidan hamnat där den hittades.

– Man var ju beroende av att veta mycket mer än vad vi behöver veta idag om olika materials hållbarhet och hur man kunde använda dem. Jag tänker bara på hur man böjde trä när de var unga för att de skulle växa ut i rätt form för att man skulle kunna få ett bra skaft och handtag till liar till exempel. Det var ju sådant som man lärde sig från generation till generation. Att göra ett par skidor var ju ett jätteprojekt och om de skulle spricka var man tvungen att göra om det så då fick man lära sig att hålla träet fuktigt. Det är ju vi, de senaste hundra åren, som tappat otroligt mycket sådan kunskap eftersom vi kan gå till affären och köpa nytt, avslutar Åsa.

ELIN LARSSON

Två av de duktiga Stjärnskottstalangerna

Jasmine Kara

Stora Nolia i bilder

Under en vecka i augusti myllrade det av aktivitet på Noliafältet i Umeå då det ännu en gång var dags för Stora Nolia, mässan som bjuder på något för alla. Här trängdes det senaste bland skottrar med det senaste inom hushållsrengöring, politik med fritid och hälsa och i saluhallen kunde man äta sig mätt på såväl godis som charkuterier. Kulturvinkeln besökte mässan för att ta en titt på några av de kulturarrangemang det bjöds på under veckan.

Fröken Elvis

FOTO: BERNIT LUNDOVIST

En kulturhistorisk överblick

Kulturpolitik beskriver, enligt etablissemang, den officiella politik som av staten utförs med inriktning på kultur. Detta är inte vad vi främst ska tala om idag, ty det är tråkigt. Nej, vi ska istället göra en historisk resa inom den sluga, informella politiken som råder inom kulturlivet, framför allas näsor men bortom de flestas vetskap.

15 000 år före vår tideräkning

Den första kända händelsen som kan kategoriseras som kulturpolitik ägde rum redan under förra istiden. Det rörde sig om en stam människor som korsade typ den enda kvadratmetern tunn is som fanns över Stilla Havet. En av människorna föll i och djupfrystes inom loppet av några sekunder. En kamrat lyckades dra upp hans istäckta lik, och föreslog att de i vanlig ordning skulle ordna begravning snarast. Det hade de kunnat göra, men någon i sällskapet skapade istället kulturhistoria med sitt yrkande: "Vi låter honom stå kvar här," sade hon, "som en gripande varning för de som skall vandra samma väg som oss."

Mannen som just blivit av med sin närmaste vän vägrade upplåta kvarlevorna till ett publikt, allmännyttigt monument och hävdade att det gick helt emot den kultur av respekt för griftefrid som han ansåg att stammen stod för. Stammen delades snabbt upp i två kulturpolitiska läger: Monumentalister och Griftarianer. Ledaren ville ogärna ta ställning i frågan, men var den enda med makt och mandat att avgöra den. Till slut bestämde ledaren att varje läger skulle utse en förkämpe, och dessa skulle göra upp i brottning om rätten till förfogande över kroppen. Monumentalisterna vann, men det framkom senare att mutor möjligen kunde ha mottagits av Griftarianernas förkämpe. Konflikten slutade inte, och stammen dog snart ut till följd av sin

kulturpolitiska konflikt. Men deras bidrag till människans historia lever för alltid vidare.

Antiken

Antiken hade ett blomstrande kulturliv, och därmed förstås en hel del kulturpolitiskt stoff. Här började kulturarbetare även att sätta upp ramverk för kulturella uttryck. Aristoteles skrev till exempel sin Om Diktkonsten där han bland annat diskuterar vad som var tragedi av hög kvalitet och vad som var tragedi av låg kvalitet. Det här var ju inte alltid så uppskattat eftersom några av hans kriterier för dålig tragedi passade in på en del dramajättar, och några kriterier för bra tragedi inte gjorde det. Det blev drama om dramerna, helt enkelt.

Aristoteles hävdade bland annat att fräsiga specialeffekter inte fick ersätta en bra story. Redan på denna tid fanns alltså dessa diskussioner! I och med detta ändrades den estetiska riktningen för teater. De stora amfiteatrarna i Aten uppläts inte längre för specialeffektstunga produktioner, eftersom de kom att associeras med låg dramatisk kvalitet. Samtidigt kunde de allra största, vackraste och bullrigaste effekterna dra publik även till lite mindre "förnäma" scener, eller de fria scenerna. Teatersällskapet Théama var den mest framgångsrika truppen av detta slag. Tragiker av börd ondgjorde sig över detta, då det ansågs vara ett giftigt kulturfusk. Allt ställdes på sin spets när Théama lyckades göra sin bästa – och sin mest förödande – rekrytering. Primadonnan Selene var antikens superstjärna inom teater, en av finkulturens stoltheter, men när hon övergick till Théama ströks hennes namn av samtida dramatiker ur historien. Det är därför ni inte hört talas om henne. Såklart.

När Selene-incidenten inträffade förklarade Atens kulturelit öppet krig

mot de fria scenerna. Lobbykampanjer genomfördes, riktade till männen som på denna tid omfattades av demokratin, och till slut infördes ett förbud mot dessa fria scener. Även teatersällskapet Théama tvångsupplöstes, och deras namn ströks ur den historia som vinnarna skrev.

Medeltiden

Under medeltiden var det inte så gott om roliga kulturkrig. Vid första anblicken ser det väl fint ut, men faktum är att medeltidens kulturklimat mer var att betrakta som en kulturdystopi. Kyrkan hade stor makt, den var den huvudsakliga formella aktören inom kultur och stod i princip oemotsagd. Dock fanns det motstridigheter inom den kulturjätte som kyrkan var!

Kultur användes primärt som propagandaverktyg. Under mässan fanns en kör som sjöng om Guds nåd och andra dylika sakrala programpunkter. I början var det unison sång som gällde, men snart började tonsättarna tänja på dessa enkla gränser. Så kallad polyfoni introducerades, det vill säga att olika sektioner av kören sjöng på olika melodier som gick in i varandra på mer eller mindre intrikata sätt. Jättefint! Problemet var bara att det blev svårare att höra vad de ville ha sagt. Detta uppskattades inte riktigt av alla Guds män, och det blev bråk om vad musik egentligen var till för. Allt urartade när en bitsk komponist gjorde gällande att om det nu var så viktigt att folk förstod texten, borde den sjungas i folkets profana tunga och inte Jesu latin. Han var den första att hamna på bålet, några veckor senare var det flerstämmiga klagovisor som hördes i lågornas sken.

Renässansen

Under medeltiden fick feodalherrarna lära sig den hårda vägen att alla är vi lika inför böldpesten. En hel drös folk dog på relativt kort tid, men det

var inte bara av ondo. Det faktum att systemet kollapsade i koppor innebar också att något nytt kunde byggas ur den kadavermättade myllan. De rigida maktstrukturerna skälvde och däremellan kunde en ny klass bildas – de välbärgade ofrälse, eller borgarklassen. Jämt kyrkans kors och kronans våldsmonopol fanns nu en tredje maktfaktor: Pengar. Borgarna, dessa Mammons tjänare, hade andra viljor än de andra maktfraktionerna och i och med detta fanns efterfrågan av ett nytt kulturellt utbud. Samtidigt kom boktryckarkonsten och tillät snabb kopiering, där man tidigare behövt skriva om för hand. Noter och texter kunde massproduceras och säljas till befolkningen. Rika handelsmän kunde i egenskap av mecenater sponsra lovande konstnärer och därmed tillskansa sig kulturellt kapital. Näringslivet gjorde helt enkelt entré på den kulturpolitiska arenan.

Opera skapades under denna tid som en reinkarnation av antikens teatertradition, först förunnad blott hoven men snart även tillgänglig i "säsonger" mot ett saftigt biljettpris. Tidiga verk inkluderade ofta såväl tragiska som komiska element i ett försök att tilltala både adeln och de nyrika, som kunde betala lika mycket som en adelsman men som inte nödvändigtvis hade samma "raffinerade smak". Denna blandning föreföll dock distraherande och osmaklig för många välbildade kulturaktörer och snart delades operan upp i två genrer, opera seria för adeln och opera buffa för borgarna.

Antikens gamla konflikt om spektaklets vara eller icke vara återuppväcktes här, men denna gång var det etablissemanget – opera serians adliga målgrupp – som förespråkade spektaklet. Man såg det inte längre som ett avkall på en god historia, utan som resultatet av ett mästertligt mångkonstverk. En opera seria bestod ju inte bara av en berättelse utan även av dess framförande. Sången skulle vara avancerad att sjunga så man hörde hur gudomligt skicklig sångaren var. Scenografi, rekvisita, mask och kostym var konstnärliga hantverk i sin egen rätt, så en imponerande mekanisk anordning ansågs vara en lika legitim kvalitetsfaktor som berättelsen i sig. En annan skillnad var att opera seria ofta hade mytiska förlagor, medan opera buffa skildrade

problem som dödliga moderna människor kunde relatera till. Karaktärsensiblen var livfull och dialogen överensstämmande med publikens lokala dialekt och vokabulär. Sist men inte minst var opera buffas manliga sångare i mycket lägre grad könsstympade, eller kastrerade som man säger i finrummen.

Nyklassicismen och upplysningstiden

Den väg som renässansen banat för vetenskapens storhet blommade ut i vad som nu är känt som upplysningstiden. Allt fler ifrågasatte etablissemangen och det blev relevant att tala om allmänheten – det "vanliga" folket. Konsten att göra papper av pappersmassa uppkom ungefär samtidigt som en finurlig ångdriven maskin som effektiviserade papperstillverkning, vilket innebar att det blev mycket billigare att publicera – och därmed även att köpa – tryckt material såsom böcker och pamfletter. Fler lärde sig läsa, fler ville läsa, texterna kunde färdas över landsgränser... en litterär revolution var oundviklig.

Etablissemanget hade sedan länge förlitat sig på pöbelns strukturella oförmåga att organisera sig, för att behålla sin makt. Monopolet på kultur hade varit en viktig del av detta maskineri och när gräsrötterna hade möjligheten att skapa och definiera sin kultur tog systemet stor skada. Där man tidigare, som konstnär, varit intresserad av att förnöja adel och prästerskap gick det upp för fler och fler att det var mer intressant att skärskåda dessa. Det blev svårare att reglera kulturen eftersom nästan hela folket helt plötsligt lade sig i och tyckte saker om vad som var vackert, vad som var själavårdande och vad som var betydelsefullt. Men kanske är det bara den brokiga kulturen som faktiskt kan räknas som kultur?

Kulturkrig utropades mellan alla skikt i samhället. Det var en ny, modern era så etablissemanget var inte längre lika bekväma med att skicka spanska inkquisitionen på sina kritiker. Däremot kunde de censurera och på andra sätt begränsa möjligheten för upprorsmakare att sprida sina ord. Inte alla provokatörer uppskattade detta, dock. En skribent vid namn Pierre Libert hävdade i ett manifest att censuren var

det mest inhumana av verktyg. "På den gamla goda tiden fick makten hänga fritänkare och sedan utstå konsekvenserna av sin grymhet. Nu kan makten tysta dem och dessutom klappa sig själv på axeln för sin upplysta nåd. Censur är att äta kakan och ha kvar den." Detta citat har på senare tid missförståtts och felciterats som Marie Antoinettes påstådda "låt dem äta kakor", men i dess samtid sparkade det igång en hel rörelse: Avrättighetsrörelsen.

Avrättighetsrörelsen arbetade för att dödsstraff skulle vara det enda möjliga straffet för provokativa kulturella uttryck, i tron att man på så sätt skulle uppnå ett av två resultat: Makten blev försiktigare med sin reglering av kulturen, eller att det höga antalet avrättningar skulle provocera fram total revolution. Avrättighetsrörelsen lyckades faktiskt genomföra sin reform i kulturpolitiken, visserligen i en liten skitnation som historien glömt bort men en seger är ändå en seger! Tyvärr var det religiösa deteriorationister som hade makten i denna lilla nation, och de avrättade gärna hela sin befolkning för minsta lilla kulturella avvikelser...*

Då anländer vi till modern tid och att försöka se sin samtid som historia är en nivå av hybris som inte ens undertecknad vill ge sig på. Däremot kan sägas att inte mycket försvinner och inte mycket nytt uppkommer, allt ändrar bara form.

Kanske diskuterar vi inte längre huruvida vi ska låta lik uppföras som sedelärande monument, men 2016 väcktes återigen konflikten mellan sedelära och griftefrid när framstående idoler dog en efter en; folket delades inte sällan mellan de som sörjde en kär förebild och de som, med anklagelser om brott i högsta hugg, sökte kämpa emot den obetänksamma glorifiering som är blott de döda förunnad. Frågan vem som äger och styr kulturen är alltid nyttig att ställa sig. Förut styrdes kulturen av makthavarna med envælde, förvaltarskap över resurserna eller censur. Vad styrs den av idag och hur?

Svaren är alltid "fel person" och "förtryck", men detaljer är ju alltid kul.

D'ARTAGNAN

*Ni kan läsa ett svindlande reportage som berör dagens religiösa deteriorationister i Kulturvinkeln nummer 2, 2017.

Erika & Sofia

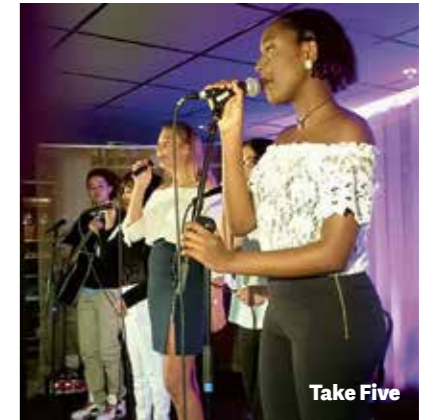
Py & Bark

Johan Piribauer

Aeropyornis

Take Five

En kulturreisa genom halva landet

TEXT & FOTO: LOLA D & VILLE ANDERSSON

Vi reser i tiden. Vi reser längs en räls som tar oss genom historien. Vi tar den anrika Inlandsbanan genom Norrlands vidsträckta och mångfacetterade landskap, en resa som sträcker sig från Gällivare i norr genom halva Sverige ner till Mora i söder, en resa som bjuder på upplevelser av natur, bygd, folkliv och en festival. En festival? Jo, ni läste rätt.

Sedan 2007 har Inlandsbanefestivalen gått av stapeln längs den anrika färdleden och dess nära avkrokar. Det är en ambulerande och personlig minifestival som tar rälsbussen från bygd till bygd och bjuder på kulturupplevelser på mindre och större orter, många belägna i glesbygd, i Norrlands inland. Kulturvinkeln bestämde sig för att följa med på resan under jubileumsåret. Det blev en hisnande, spännande, utmanande, lärorik och fantastisk resa.

Festivalen har sin upprinnelse redan på 90-talet. Då var Inlandsbanan hotad av nedläggning. Ett gäng ungdomar i Arvidsjaur med Johan Piribauer i spetsen ordnade en stödfestival i syfte att rädda Inlandsbanan och den viktiga infrastrukturella livslinje som tåglinjen utgör. Den första Inlandsbanefestivalen ägde rum 1990

på medborgarhuset i Arvidsjaur och under två dagar spelade flera band. Inlandsbanan överlevde men har under åren bytt skepnad och utvecklats och återigen utmanats.

Inlandsbanan fyllde 100 år 2007 och då passade tågentusiasterna (eller tågnörden, som han själv ibland säger), arrangören, eldsjelen, kulturarbetaren, musikern och låtskrivaren Johan Piribauer på att återuppliva Inlandsbanefestivalen. Därefter har den fortsatt att rulla årligen och den återuppväckta festivalen firade sitt tio-årsjubileum 2017. År för år har festivalen utvecklats såväl genom att omfatta fler turnéstopp på olika orter som innehållsmässigt, med spännande inslag och en berikande bredd av kulturuttryck.

Inlandsbanefestivalen syftar till att skapa möten mellan människor, något som också är Inlandskults motto. Inlandskult är en kulturförening i Arvidsjaur som tidigare nämnde Johan Piribauer grundat och som utgör stommen för festivalen. Johan har med åren breddat nätverket av arrangörer och i dagsläget samverkar ett flertal ganska stora arrangörsföreningar och samarbetspartners med Inlandskult för att tillsammans

skapa den kultururladdning, den manifestation, som festivalen nu utgör.

Vi packade kappsäcken och tog med kameran och även en gitarr, för vi fick höra att det skulle vara uppskattat då det var mycket vanligt att artisterna som uppträdde på festivalen och reste längs Inlandsbanan kunde bjuda upp till jam, allspel och spontana minikonserter där utrymme fanns.

Resan tog sin början 29 maj i Hackås i Bergs kommun, på Strömbacka Kvarn, en anrik plats som andas närhet till sin historia och som låter det rimma med menyns lokalproducerade delikatesser som vårt team fick avnjuta vid ankomsten. Det drog ihop sig till konsert. Teknikerna Kalle och Steffi från Sovereign Productions hade lastat in teknikvagnarna och satt upp scenen, som smälte in fint tillsammans med inredningen med en sparsmakad och stämningsfull ljussättning.

Först ut var festivalgeneralen Johan, som med sina progvisor med allvarsamma, reflekterande men även stundtals fyndiga texter bjöd på ett urval av sin stora repertoar. Man kunde se att Johan stått på scen hela sitt liv. Avslappnad klev han på i sin alltid lika karakteristiskt organgefärgade tröja

och intog scenen. Det finns en anledning till att tröjan alltid är med och det handlar om fotboll, då Johan är ett stort fan av Holland.

Det låg däremot lite nervositet i luften när turen kom till bluesdoftande rockbandet Running Cooper och duon Erika & Sofia från Brunflotrakten, men båda akterna briljerade med spelteknik, välskrivna låtar och skickliga vokalist. Även för kvällens huvudakt, Py Bäckman och Janne Bark, eller "Py & Bark" som de kallar sig då de spelar tillsammans, andades premiärkvällen lite nervositet. De bjöd på låtar från sina respektive och gemensamma repertoarer. För varje ny låt som inleddes kunde man se att stora delar av publiken reagerade med ett igenkännande och kulmen kom med avslutande "Stad i ljus", en låt som annars kanske är mest känd för originalversionen som Tommy Körberg sjöng i melodifestivalen.

Även tolkningen av Leonard Cohens Hallelujah, med svensk översättning som Py gjort med legenden Cohens godkännande, fick stora ovationer. När kvällen var över hade solen ännu inte gått ner, precis som det är så nära midnattssolens land. Besökarna vandrade hemåt med lyckliga leenden, Steffi och Kalle rullade ut teknikvagnen och den första dagen på årets upplaga av Inlandsbanefestivalen gick mot sitt slut. Men mer skulle det bli.

Dag två fick vi uppleva Jämtlands praktfulla natur när färden gick till Hissmofors och dess anrika Folkets Hus, som nästan skulle kunna döpas om till Allan Edwalls museum. Detta med tanke på mängden bilder, byster, tavlor och memorabilia som fyller den

klassiska samlingslokalen i byn. Förutom de redan turnerande artisterna i sällskapet gästades kvällen av singer/songwritern Jens Gustavson som på ett avskalat och personligt sätt framförde låtar från sin senaste skiva, alster som vandrade mellan betraktande visor och en mörk, nästan Thåström-liknande, atmosfär. Det kändes stundtals kusligt proggigt, som om vi flyttats sisådär 40 år tillbaks i tiden.

Vi fortsatte så färden till Strömsunds kommun, förbi Jätten Jorm och upp till Hoting, som ligger i Ångermanland men är en del av Jämtlands Län. Denna dag var det bara Py, Janne och Johan som fortsatte resan norrut. Här gästades festivalen av Hoting-sonen Hans-Erik Jansson, eller Hansa som han ofta kallas, som bjöd på magiskt gitarrspel där han tolkade allt från Beatles till Knopfler. Det fanns också ett moment då han framförde en mycket personlig låt som lämnade få ögon torra.

Hansa är en av ortens stora eldsjälur inom musikområdet och drev länge även inspelningsstudio Hit-Verksta'n i Hoting, innan han flyttade till Strömsund. Det märktes även under kvällen att Py & Bark var de stora dragplåstren för kvällen då Hoting Folkets Hus fylldes av unga som gamla men även ditresta.

Resan fortsätter

Tvåra kast får man räkna med i turnésvängen. Almanackan visade snart 1 juni och rälsbussen satte kurs mot Sveig i Härjedalen, då festivalen, efter ett antal års uppehåll, återvände till denna ort. Kvällens konsert gick av stapeln i en lokal som kort och gott kallas "Biografen", då det främst är

en biosalong. Dock verkade ortsborna vana vid att lokaler utnyttjades för fler än ett syfte, vilket ofta är fallet på lite mindre orter som inte har storstädernas överflöd av möjliga arrangemanglokaler.

Johan Piribauer var som alltid med på scenen och för den som följer Inlandsbanan kanske man kan tro att det blir lätt tjatigt att höra Johan 18 gånger under en månad, men för oss på Kulturvinkeln var detta aldrig ett problem, då Johan varje kväll förnyade sin repertoar med råge. Oavsett vilken stämning som rådde, vilka aktuella händelser som figurerade i nyheterna eller vilken känsla som inföll sig på spelstället verkade Johan, likt en dirigent leder sin orkester, bemästra att möta och fånga sin publik.

Kvällen bjöd på nytillskott på artist sidan i form av Stefan Ström, en trubadur som värnar om traditionella visor med glimten i ögat, samt gothbandet Dark Side Cowboys, ursprungligen hemmahörande i Strömsunds kommun men numera mer spridda över landet, som anlänt för att bjuda på akustiska tolkningar av sina annars tämligen mustiga rockalster, med rök och strob.

Man kunde ana åldersbredden på publiken då det fanns yngre fans till bandet som rest långt för att se dem, spända av förväntan och roade när kvällens konferencier informerade publiken att röken som bandet hade på scenen inte var farlig. Intressant nog verkade hela publiken vara med på noterna och många satt som trollbundna. Kvällen kröntes med Py & Bark, publiken vandrade nöjt ut i sommarnatten och bland dem en mycket stort leende lokal kulturpolitiker.

Östersund stod näst på tur. Det är den största orten som det turnerande gänget stannade i, men stoppet skedde inte i centrum utan en bit utanför stadskärnan på Arctura, eller termoserna som den också kallats, då den de facto är en stor ackumulatortank som står invid skidstadion. Här, på toppen i Arcturas skybar, gick kvällens konsert av stapeln med en magisk utsikt över Storsjöbygden, en molnfri kväll där solen inte tycktes vilja gå ner bakom fjällen. En mer storslagen och magisk backdrop får artisterna leta efter. Detta kanske till och med färgade kvällens bejublade framträdanden. Denna kväll återanslöt Jens, Erika & Sofia samt gänget i Running Cooper och vi fick även se ett uppskattat samspel mellan Py & Bark och Dark Side Cowboys-violinisten Jonas Aspling.

Jämtlands Sikås var platsen där det blev konsert vid lunchtid dagen därpå. Den lilla byn Sikås mönstrade upp med något av publikrekord när storheter som Py & Bark kom till byn. Kanske bjöd Sikås också på den mest udda scenen av alla under resan. Artisterna spelade mitt i det lilla café som är del av Ica-butiken Sikåsbua, vilket gjorde att teknikern hamnade bredvid hundmaten bakom publiken som trängdes mellan matjessill och strumpbyxor i butikshyllorna.

Det blev en märklig men gemytlig kontrast mellan tunnbrödsförsäljning, korvgrillning, café och butik. Men, kanske detta till trots, var konserten otroligt uppskattad. ”En av årets största händelser, som man längtar till”, sade kassörskan. På något sätt gav det en inramning av folklighet, av närhet, som skapade en väldigt speciell atmosfär,

nästan som en gammaldags marknad. Sikåsborna visste hur man engagerar sin bygd och Sikåsbulletinen skrev om en ”oförglömlig dag”. Efter Sikås fick vi så en paus i turnéschemat.

Första anhalt på den andra delen av turnén var ”Lapplands sydport”, Dorotea, där vi anlände till Hotell Dorotea lagom för en trevlig middagsbuffé. Kvällens lokala arrangörer var ett rutinerat gäng som hade sett till att det var fullt hus på premiärkvällen för den andra etappen. Bland de lokala förmågorna lyste en oerhört charmig tolkning från några av traktens nyttillkomna av ”Vem kan segla” men kvällens, för publiken, banbrytande inslag bestod troligen i Umeågruppen UPDC eller Unpretty Dance Crew, en dansgrupp som ägnar sig åt dans till musikstilen kpop (Koreansk pop). En dansstil som ännu inte slagit igenom brett i Sverige men som får fler och fler följare för varje år.

Dansarna slog sedan följe med turnétruppen vidare mot Vilhelmina där det riggades för utomhuskonsert för första gången. Vädrets makter under vårsommaren hade inte riktigt tillåtit detta tidigare men nu, med en vecka kvar till midsommar, tordes Johan Piribauer ta beslutet att köra kvällens gig utomhus, vilket visade sig vara en trevlig idé då även fyrbenta gäster kunde närvara, även om det nog var husse och matte som njöt mer av musiken och dansen. Det är alltid en mäktig känsla med en konsert utomhus och visst var det speciellt att höra ekot mot omgivningen från Pys klara stämma i crescendo av Stad i ljus.

Lycksele stod näst på turnéschemat och vi rörde oss mot kusten i Väster-

botten. En bit utanför Inlandsbanans dragningslinje, men ändå inkluderat då festivalen inte är helt bunden till orter endast längs själva banan. En bra och klassisk scen skapade bra förutsättningar för kvällens konsert och dansframträdande, som nog hade den snyggaste ljussättningen under hela turnén.

Turnéns hjältar

Efter en trevlig kväll på Medborgarhuset var det så dags att äntligen ta oss in i Norrbottens län. Första anhalt blev lilla byn Slagnäs i Arjeplogs kommun och en lunchkonsert. Nu kändes det att vi varit på turné länge. Det var tidig morgon och hjulen på teknikvagnarna gnisslade tungt när de rullades upp för den relativt nybyggda rampen till det gamla Slagnäs Folkets Hus.

Kalle och Steffi var turnéns hjältar bakom kulisserna då de hade i uppgift att se till att logistiken och tekniken fungerade som den skulle när artisterna anlände till de olika spelplatserna. De var alltid först på plats och fick brottas med att få in teknikvagnarna, iordningställa scenen och lokal, testa ljud och ljus och se till att allt är som det ska innan besökarna kommer. Ofta såg man dem med matbrickan vid mixerbordet, en effektiv paus innan kabeldragningen fortsatte.

De berättade att de detta år sett extra mycket till tillgänglighet, med allt från ramper och kabelrännor för att besökarna inte ska snubbla på löst liggande kablar, till ljudmätningar och kontroller att nödutgångar finns synliga för publiken, med mera. Det är mycket att tänka på för att ett arrangemang ska fungera väl. Alla spelställen

bjöd på olika miljöer och utmaningar. Även artister och vi i media behövde vår plats, våra utrymmen och förutsättningar för att göra våra jobb. Här var teknikteamet de som ofta hamnade i mitten och tog hand om service.

När artisterna klivit av scenen började rivet. All teknik packades och lastades för nästa plats och sedan väntade några timmars sömn innan allt började om igen. Som åskådare på resan fick vi en fin insyn i hur otroligt mycket arbete som ryms under festivalen för dess arrangörer, de lokala samarbetsparterna, artisterna och teknikteamet. Respekten för arrangörer som klarar underverk med små medel ökar för varje gång man ser hur mycket som kan åstadkommas.

Den långa resan till Gällivare tog så sin början, vilket även innefattar en av Inlandsbanans mest storslagna sträckningar som bjuder på natursköna områden och orörda trakter, samt såklart det klassiska stoppet vid polcirkeln! Här togs det selfies kan vi lova och artisterna var inte sena att haka på. Väl framme i Gällivare blev det så en välbehövad och välförtjänad ledig kväll och nattsömn.

På söndagen blev det så konsert på Quality Hotel Lapland och smockfullt var ordet. Publiken och stämningen var på topp under konserterna och nu började vi på Kulturvinkeln att känna igen låtarna från Py & Bark, men de bjöd hela tiden på nya små anekdoter här och där och en och annan nytolkning, kanske tack vare det fria akustiska formatet de valt som sättning.

Förmågorna från orten som framträdde under kvällen imponerade stort med kvalitet och mångfald men det inslag som kanske stack ut mest var inresande Aeropyornis som med sin ukulele intog scenen och framförde sina låtar som blandade allvar och spontan spelglädje med glimten i ögat med kvällens hitlåt ”Kaos i köket”, som troligen fastnade hos delar av publiken lika starkt som Py & Barks ”Hallelujah”. Kvällen avslutades på ett fantastiskt sätt då artisterna tog en spontantripp till Dundrets topp för att njuta av sommarnatten och utsikten. Vi följde såklart med.

Jokkmokk är en ort som bland annat är känd för sin stora marknad som lockar många inresande. Många

inresande var det även på kvällens konsert då Inlandsbanefestivalen gick av stapeln på Hotel Jokkmokk. Tyska, engelska och finska var några av de språk som talades frekvent i salongen och Johan Piribauer fick användning av sina språkkunskaper då han jämte konferencieren på minst tre språk fick introducera kvällens artister, Py and Bark, Py und Bark, Py och Bark.

Resan fortsatte så söderut igen och vi kom till Storuman, där vi fick ett fantastiskt mottagande av de lokala arrangörerna som bjöd på en buffé med ortens delikatesser. Här fanns arrangemangsvana och än en gång var det fullt hus. Py & Bark bjöd kvällen till ära på en tolkning av ”Vandraren”, låten med Nordman, som Py skrivit texten till. Dansgruppen UPDC anslöt åter till festivaltågets artistkavalkad och nu började verkligen turnésällskapet kännas som en stor familj.

Det var en speciell känsla att följa med och dokumentera den utveckling som skedde, där artister började samspeja över gränserna och där alla arbetade i ett stort lag för att skapa bästa möjliga upplevelse för publiken. Såklart fanns även en del problem, slitningar och konflikter som uppstår när människor lever nära in på varandra under stress och press med lite sömn, men vi imponerades av den rutin som såväl de yngre som de etablerade visade. När väl gitarran kom på och mikrofonen var där var närvaron 100%.

Det var först efteråt, på hotellet eller i stugbyn, när de installerat sig som man kunde skönja hur humöret och energin egentligen verkade vara, men oftast var den på topp. Spännande diskussioner fyllde de långa sommarkvällarna och toner från samspelande artister ljöd ofta in på småtimmarna. Här var det bra att ha med sig gitarran och Janne Bark var stundtals som en mänsklig jukebox. Det spelade nästan inte någon roll vilken låt man nämnde från pop- och rockvärlden, så kunde han spela den.

Folkfär festival

Blattnicksele ligger en bit utanför Sorsele och här var det så dags för nästa stopp. Skolan var platsen och en gymnastiksal förvandlades till konsertarena för bygden. Det var tydligt att Inlandsbanefestivalen

verkligen har blivit ett folkkärt fenomen med en lagom storlek och form. Om inte detta var tydligt nog i Blattnicksele så blev det det när festivalen så dags därpå kom till Tjappsaive utanför Arvidsjaur, Johan Piribauers hembygder.

Hembygdsgården i Tjappsaive kan inte rimligen kallas centralt belägen, snarare tvärtom, men den gamla bygdegården fylldes snabbt upp till bredden och stämningen var på topp. Det kokade, kan man säga, och det syntes att artisterna trivdes. Det bjöds även på flera spontana gästspel från traktens musiker. Så var det äntligen dags för en turnépaus innan den sista etappen som skulle föra oss söderöver.

26 juni var vi så på plats i Brunflo, strax söder om Östersund, där nu Py & Bark lämnat över stafettpipan till popfenomenet Kristian Anttila, som åkt från Göteborg för att ansluta till festivalen. Vi fick även för första gången på turnén stifta bekantskap med Linn Ulwebäck och Bottleneck John. Båda framförde sin musik på ett kompromisslöst sätt och då menar vi inte till det sämre utan snarare levererade båda artister sin musik och stil på ett sätt som var både personligt och engagerande. Båda artisterna framförde sina alster på ett såväl rått och avskalat sätt som med karaktär.

Sedan bar det av söderut mot nya landskap när turnén drog sig hela vägen ner till Fågelsjö och ”Fågelsjö Gammalgård Bortom Åa” och på något sätt märktes det att vi åkt långt söderut från vårt nordligaste stopp i Gällivare, för redan här gick solen ner lite tidigare, knappt märkbart men kontrasten fanns där. Det gav perspektiv på vilken otrolig resa vi gjort tillsammans med Inlandsbanefestivalen och den var inte riktigt slut än.

Finalen blev i Mora i Dalarna, där vi så slutligen fick ta farväl av turnésällskapet för denna gång. Platsen var Öna Bygdegård, vilket på något sätt blev en fin symbol för vad Inlandsbanans kärna verkligen handlar om – mötet mellan människor i glesbygd. Vi återvände så till Umeå och redaktionen, fyllda av intryck. Kulturupplevelser har en otrolig betydelse och här hade vi fått kultur på sätt som få är bortskämda med, kultur i form av kulturhistoria, samtid och framtid i en förpackning som inte liknar någon annan. Vi längtar tillbaka!

Intensiv kändishöst

Det har varit en intensiv arrangemangshöst för autografjägaren Jani. Han har besökt mässor, konserter, festivaler och hängt utanför hotell, på flygplatser och andra strategiska platser där han träffat kändisar inom alla möjliga fält.

Ett av de största namnen i Janis höstsamling blev Blackie Lawless i legendariska hårdocksbandet W.A.S.P. som Jani fängade utanför turnébussen, eller nightlinern som det också kallas då merparten av den tid artisterna spenderar i bussen är sovande på resande fot mellan spelställen. Det blev ingen bild men en autograf, som Jani stolt visar upp. Jani hade väntat länge på Blackie.

– Han var trevlig men det kan vara så med band att de sitter länge i logen och softar innan de kommer ut, konstaterar Jani.

Av en händelse ramlade Jani också samman med Shia LaBeouf som var i Sverige i samband med filmen Borg, där Shia gestaltar tennislegenden John McEnroe. På Scifiworld träffade Jani Christopher Lloyd, bland annat känd från Star Trek och Tillbaka till framtiden. Han fick också återse Louise Hoffsten, som han mötte på flygplat-

sen. Vissa kändisar som Jani träffat flera gånger känner också igen honom numera, men Louise verkade inte vara en av dem, berättar Jani med ett skratt. Överlag har det varit en intensiv autografjagarperiod.

– Höstsäsongen har varit bra, summerar Jani.

Framåt årsslutet planerar Jani att försöka få kort med Per Gessle när han ska vara med på TV-inspelningen av Gokväll i Umeå. Utöver det blir det

lite julkonserter och kanske Europe. När ni håller denna tidning i era händer har kanske Jani redan hunnit sätta nya mål.

JANI PERKIÖ

Ålder: 31

Bor: I Umeå

Yrke: Lokalvårdare

Hobby: Umeås mest aktiva autografjägare

En tyst teaterupplevelse

FOTO: URBAN JÖREN

Den 27 september fick man i Umeå möjlighet att se familjedramat Bernardas hus från 1936 av Federico Garcia Lorca, i en uppsättning av Tyst Teater, Riksteaterns avdelning för teater spelad på teckenspråk.

Förväntningarna var många då jag, som inte är så teatervan, skulle få se teater på mitt målspråk, teckenspråk. Eftersom jag var på plats på Väven i god tid i förväg passade jag på att ta en kopp kaffe medan det började strömma till publik som jag som teckenspråklig kände igen från både Piteå, Skellefteå, Örnsköldsvik, Härnösand och Umeå.

Stämningen steg medan vi som inte haft möjlighet att träffas på länge fick en chans att samspråka medan vi lämnade in ytterkläderna till garderoben och därtill fick man även stifta nya bekantskaper.

Det fanns en märkbar förväntan hos de övriga i publiken inför att få se denna föreställning som alltså framfördes på teckenspråk, något som inte sker så ofta här uppe i norr. Dörrarna slogs upp och vi strömmade in i den fina salongen. Under tiden som vi hit-

tade våra platser och slog oss till ro var det en hel del vinkande och leende till de bekanta som man ännu inte hunnit prata med och en del passade på att föreviga tillfället med en selfie innan belysningen dämpades och föreställningen började.

I Bernardas Hus möter vi en mor som blivit änka och vars fem döttrar alla är döva. Samtidigt som vi ser pjäsen utspelas inne i huset tränger

sig oroligheterna utanför in i föreställningen. Kriget är just slut och de hemvändande soldaterna tågar förbi huset. Flickornas brinnande längtan efter att få lämna hemmet och giftas bort får dem att spana på karlarna genom fönstret. Det är en föreställning som rör vid teman som sorg, avundsjuka och kärlek.

Pjäsen var verkligen välgjord och koreografin var i klass med det uttryck av känslor och kroppsspråk som ingår i teckenspråket som språk samtidigt som teckenspråket smälte in och blev en naturlig del i föreställningen. En av skådespelarna rösttolkade de övriga på scen för de hörande i publiken samtidigt som hon gestaltade sin egen karaktär som pigan i huset.

Jag hänrycktes av pjäsen just tack vare att jag kunde hänga med på allt som skedde eftersom skådespelarna använde just teckenspråket. När föreställningen var slut gick jag därifrån med en fantastisk pjäs att ta med hem i tankarna, samt glädjen över att ha fått träffa vänner som jag inte ser så ofta på grund av de långa avstånden mellan oss.

BERNT LUNDQVIST

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: BERNT LUNDQVIST

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Umeå Lives många ansikten

Sommaren bjöd som vanligt på Umeå Live, en utmaning i reporter-sammanhang, och vi bestämde oss för att testa något nytt, nämligen en skrivstafett. Först ut var Elin Larsson och Bernt Lundqvist som besökte sommararrangemangets första dag.

Sommarens stora (näja, åtminstone största) kulturhändelse i Umeå lyckades pricka av en av sommarens få soliga dagar vilket gjorde det behagligt att ge sig ut i centrum och ta del av de kulturakter som bjöds. Konceptet var det numer invanda, familjebetonad och lokal inriktning på Renmarkstorget på dagen och de något kändare namnen som main event nere vid Skeppsbron på kvällen. Att man sedan Kulturhuset Väven stod klart valt att lägga kvällsaktiviteterna här, ett val som möjligen även styrts av stadens allt mer byggarbetsplatsinspirerade

arkitektur, är en anpassning som inte gjorde upplevelsen sämre. Det ger en fin inramning till arrangemangen och det faktum att det till viss del även bygger in scenen i ett hörn av centrum gör att det inte känns folktomt under de tidigare och inte fullt lika välbesökta akterna och en känsla av fullsmockat som inte skulle ha infunnit sig på samma sätt om man varit på en mer öppen plats så som Rådhusstorget, framförallt inte om man ser till detta torgs nya utformning.

Under eftermiddagen bjöds vi bland annat på pop och jazz av Fanny Forsberg, uppvisning av Umeå Dansskola och körsång med Snowflake singers och därefter var det öppen scen där Stainless och William Öberg underhöll fram tills kvällens akter tog vid nere vid Skeppsbron.

Här märktes det att arrangemanget delade dag med ett annat, nämligen Wheels, för i en strid ström passerade

bilarna som var ute på cruisingen genom staden. Det var ett sammanträffande man inte missat att ta tillvara från Umeå Lives sida där man lät legenderna Svenne Rubins inleda kvällen. Men trots klassiska slagdängor så som "Långa bollar på Bengt" och "En gammal Amazon" kändes det ganska rostigt och det var stundom trevligare att stå vid sidan av och titta på de betydligt mer glänsande bilarna som passerade förbi Väven.

Kvällen fick dock en härlig avrundning då rockabillydrottningen Eva Eastwood intog scenen. Hon bjöd på en fartfylld avslutning som fick till och med den motsträvigaste av recensenter att skaka på både rumpen och de berömda lurviga och det var med en varm sommarglädje i kroppen som vi lämnade Skeppsbron.

Och med det lämnade vi även över stafettpinnen till den nästkommande reportern, Mattias Smedz.

Så var det dags för årets andra upplaga av Umeå Live. Under dagen hade hela Umeå täckts av ett envist molntäcke och regnet hängde i luften. Men lagom till att den första artisen, Manda, skulle gå in på scenen sprack molnen upp och solen började lysa värmande. Tyvärr missade jag denna nya R'n'B-artist ifrån stan.

Jag kom till Skeppsbron lagom till att den andra artisen, marockanske Farid Ghannam som slog igenom via arabiska The Voice, klev upp på scenen. Måste säga att han var riktigt bra och kändes varm och genuin. Han sjöng bland annat klassikern "Aicha" och låtar på arabiska. En vän till mig, hon är ursprungligen från Bagdad, Irak, berättade för mig att hon, trots sitt ursprung, inte förstod mycket av vad han sjöng. Vilket säger mycket om hur brett och hur många dialekter det arabiska språket har. Han spelade bland annat på ett instrument som heter sintir eller gimbrir och var som en blandning av en gitarr och en basgitarr. Han var uppskattad bland den nu växande publiken.

Det är oftast en mysig, trygg och kravlös stämning under Umeå Live.

Familjevänligt. Alla generationer samsas om utrymmet.

Strax efter klockan 20 gick Marie Bergman upp på scenen. Hon och hennes arbets- och livskamrat sedan 40 år bjöd på härliga låtar och lite mellansnack. En bra spelning.

Under kvällens gång hade publiken växt. Nu var det fullt med folk som väntade på Nano och när han gick upp på scenen bröt jublet ut! Nano bjöd verkligen på sig själv och även om jag på förhand bara hade hört melodifestivallåten "Hold on" så hade han flera andra bra låtar. Publiken älskade Nano och han verkade älska publiken. Det fanns en glädje och lycka i luften. Inte den glättiga glädje som vissa andra artister som uppträtt på Umeå Live har frambringat utan en sorts djupare lycka utan att man behöver smila hela tiden.

Efter att Nano avslutat med "Hold on" två gånger fick han skriva autografer och kön ringlade lång. På många sätt representerar han ett slags hopp om en bättre framtid för de som har det svårt. Jag kände mig hoppfullare när jag cyklade hem än när jag kom ner på stan.

Veckan därpå var det dags igen för Umeå Live som verkligen behövs. Då med nästa reporterduo, Thomas Ivert och Anders Lundkvist.

FOTO: MATTIAS SMEDZ

FOTO: MATTIAS SMEDZ

FOTO: THOMAS IVERT

FOTO: THOMAS IVERT

FOTO: MATTIAS SMEDZ

FOTO: MATTIAS SMEDZ

FOTO: THOMAS IVERT

Med stafettspinnen i ena handen och den andra handen febrilt kliandes i håret slår jag mig ner för att klura ut vad jag egentligen ska berätta om Umeå

Live 19 juli, 26 juli och 4 augusti. Ni känner redan upplägget och spelplatserna, Renmarkstorget under tidig eftermiddag och Skeppsbron vid Väven på kvällen. Men vad hände då under dessa dagar och kvällar?

Låt oss börja med 19 juli.

Klasse Möllberg, som ju imagemässigt varit tämligen status quo-aktigt under de fyra decennier som gått sedan han iförd apkostym spelade ukulele och lärde 70-talistknattar som under-tecknad att jodla i ett älskat barnprogram, underhöll på Renmarkstorget för dagens knattar och deras, gissningsvis högeligen nostalgiska, föräldrar. Här fanns Brukshundsklubben, redo att visa upp, samt svara på frågor om, några av våra fyrfotiga vänner. Ett gäng lokalbaserade artister – Anneli Vigren Band, Desert Oak Duo och Medijoker, i spannet mellan jazzig vispop och ”rak och ärlig alt-rock”, fann förhoppningsvis en ny publik. Timmarna förflöt och snart drog sig folkflertalet ned mot Skeppsbron för kvällsprogrammet,

som onekligen rymde en del matnyttigt även för en kräsmagad murvel. Katohjärta är ju faktiskt ett rasande bra indieband som förtjänar all kärlek folket kan uppbringa, Anna Stadling levererar alltid och Natalie Carrion är en intressant ny bekantskap.

Kvällens huvudsakliga dragplåster var annars Janne Schaffer, denne 72-årige musiklegend, rikskänd för sin tunga och för den knallröda gura ur vilken han liksom lekande lätt förmår pressa fram ett lika pilsnabbt som känslomättat tonflöde. Mannen har ju en synnerligen imponerande ”back catalogue” att ösa ur, har spelat med ABBA, Toto och tidigare nämnda Klasse Möllberg i Electric Banana Band, gjort många sologreor och haft ett långvarigt musikaliskt parhästskap med bortgångne Björn J:son Lindh, vars ”Brusa högre, lilla å” hör till de fagrare destillaten av ”svensk sommar”-känsla som frambringats inom populärmusiken. Kvällens konsert, där även talangfulla Kristin Amparo medverkade, kretsade till stor del kring ett annat av Schaffers långvariga samarbeten, som fick ett tragiskt och oåterkalleligt slut 1997, när Ted Gärdestad valde att avsluta sitt liv vid 41 års ålder. En fin hyllning till en otrolig begåvning, vars sorgliga öde alltid lämnar en bottensats av vemod i hans ofta luftigt somriga låtar.

Om övriga veckors begivenheter måste jag uttrycka mig mer kortfattat eftersom jag bara delvis hade möjlighet att närvara 26 juli och var helt bortrest 4 augusti. 26 juli hölls i alla fall på Renmarkstorget en liten förfestival till Holmöns ljuvliga visfestival, med bland andra duktiga visveteranen Lena Sparr (ackompanjerad av Staffan Öberg och Siv-Marie Nyman), Fredrik af Trampe, Stina & Arktis och Håkan Wikell. Patrik Isaksson fick fungera som ett slags övergångsakt mellan lokaltalangerna på Renmarkstorget och dragplåstren nere vid älven, som denna gång utgjordes av Cajsa Siik med sin rytmiskt drivna pop, dansgruppen Big Sisters Unity, hiphopduon Näääk & Nimo och glädjefyllda mellofavoriterna Lisa Ajax och Boris René.

Från finaldagen 4 augusti har jag som nämnts inte någon ögonvitnesskildring att ge, men i allmänhet kan ju sägas att denna augustifredag tillägnades (ja, det står så) Umeås seniorer, att huvudattraktionen utgjordes av en viss skånsk countrykung med cowboyhatt, grånat skägg och sånger om Guld och gröna skogar och hundar som kanske får hänga med till andra sidan – Hasse Andersson – och att en av de övriga konserter de lokala seniorerna tillägnades var Julian Olins tribut till Gunnar Wiklund, denna välstädade och skönsjungande barytoncrooner,

flickfavorit och svärmorsdröm från Luleå, vars monsterhit från 1959, ”Nu tändas åter ljusen i min lilla stad” utgör det perfekta soundtracket till en kavalkad av svartvita bilder från ett svunnet småstads-Umeå i skarven mellan 50- och 60-tal.

Vad mer finns att tillägga? Om vädret kan sägas att det inte vid något av tillfällena handlade om extrema förhållanden, klass 2-varningar och dylikt, utan att Sverige, som Gösta Ekman konstaterar i den välkända Papphammar-sketchen, även dessa dagar fick, ja, väder. I övrigt är det nog inte felaktigt att hävda att det under dessa eftermiddagar och kvällar rörde sig en hel del folk i centrumkvarteren och att många av dem nog hittade något att glädjas åt i ovan nämnda musikutbud och i utbudet av andra aktiviteter som Umeå Live-arrangörerna trummat ihop för att visa världen att Umeå är en attraktiv och levande sommarstad.

Sen kan jag i mitt stilla sinne undra om det är orimligt att begära av arrangörerna att de ska våga tänka litet utanför den stenhårt målgruppsanpassade mysboxen. Men det är en annan femma.

ELIN LARSSON, MATTIAS SMEDZ
OCH ANDERS LUNDKVIST

FOTO: THOMAS IVERT

Det där med festivaler

Anders Lundkvist reder ut begreppen

FOTO: ELIN LARSSON

Vad är en festival? Och vad gör en festival bra – eller mindre bra? Redan på detta tidiga stadium räcker jag skyndsamt över en brasklapp. De festivalåsikter jag här torgför är enbart mina högst egna och gör på intet sätt anspråk på universell giltighet eller vetenskaplig stringens.

Nåväl. Ordet "festival" kommer från latinets "festi vale" som betyder "slutet på fasteperioden", det vill säga samma innebörd som hos den än i dag högst betydelsefulla muslimska högtiden

Ramadan. Och även om det i samtiden finns många exempel världen över på religiösa evenemang som benämns festivaler så har begreppet sekulariserats till att främst åsyfta evenemang där ett antal intellektuella eller kreativa bedrifter förevisas. Typ. Även om litteratur, film, konst, filosofi, mat eller kultur i största allmänhet kan bli föremål för festivaler så tenderar resenangen numera som så ofta annars att främst kretsa kring musikfestivalerna. Yttrar någon f-ordet till mig bildgoog-

lar hjärnan blixtnabbt upp svallande folkhav, kravallstaket och gyttjiga campingområden på Roskilde eller valfri annan utomhusrockfestival i storformat. Knappt har denna bild tagit form i hjärnbarken förrän en lika pregnant motdito uppenbarar sig, hämtad från den teknade serien Rocky, där huvudpersonen vid åsynen av en affisch för "Stockholms Yogafestival" faller den rejält ironi-marinerade kommentaren "Blir nog ett jävla drag". Så kan det vara.

Men oavsett festivalens art eller storlek eller hur mycket inre eller yttre drag den tillhandahåller kan vi nog enas om att en bra festival bör rymma en mer än hyfsad dos av festivalstämning. Nu är ju även det ett högst subjektivt begrepp. En kompis berättade en gång om hur han i sällskap med några vänner och bekanta besökt en av Tysklands mest kända hårdrocksfestivaler. En i gänget ägnade ungefär 98 procent av vistelsen till att högradigt överförfriskad lalla runt i campingens lervälling och missade i princip samtliga de konserter han betalt dyra slantar för att uppleva, för att sedan under merparten av hemresan högljutt gaffla om vilken grym festivalstämning det var. "Var nog ett jävla drag", om man säger så. Men om vi bortser från sådana högst subjektiva festivalnjutningspreferenser skulle jag litet anspråksfullt vilja definiera Festivalstämning i allmänhet som den känslösa från förväntan till tillfredsställelse och efterföljande, post-orgasmisk tomhet som infinner sig hos individen när hen som del i ett kollektiv upplever – oftast – ett

antal kulturföreteelser (konserter, filmer, poesiuppläsningar, konsthappeningar och dylikt) samt däremellan minglar, reflekterar, äter, dricker och så vidare i det tillfälliga mikrokosmos som festivalen utgör; i allt detta finns en process, en dramaturgi, en rörelse som gör festivalupplevelsen till mer än bara EN konsertupplevelse och större än summan av delarna. Och jag vill i det följande ge några exempel på hur festivaler, trots de bästa intentioner, mest högkvalitativa programutbud och mer än lovligt tilltagna budgetar kan dratta på näsan rejält stämningsmässigt, medan andra i sin hemsnickrade småskalighet kan glimra av högkaratigt festivalguld. Liksom att, och varför, vissa evenemang, trots att de må benämnas festivaler i marknadsföring och medierapportering och uppvisa ytliga likheter med desamma, ej i mina ögon bör klassificeras som festivaler.

Festen som aldrig började

Vi börjar med flopparna. Ett prakt-exempel på ett ur stämningshänseende grandios festivalfiasko var den första

MADE-festivalen som arrangerades i Umeå 12-20 maj 2006. Redan på förhand svajade det hela betänkligt. Några månader tidigare när det kungjorts att Umeå Folkmusikfestival och Umeå Kammarmusikfestival skulle gå i graven och ersättas av en helt ny, nyskapande, nio dagar lång multikonstfestival med namnet MADE (Music, Art, Dance, Etc) nådde gräsrotsmorrandet inför detta svårförståeliga festivalkoncept snabbt ansenliga decibelnivåer. Det hjälpte föga att festivalledningen bedyrade att såväl folk- som kammarmusik skulle ha givna platser vid sidan av all annan synnerligen högklassig musik, konst, dans et cetera som under en dryg vecka skulle flöda innanför operahusets väggar. Och jag vet inte vad nämnda ledning föreställde sig att det hela skulle bli, en kokande häxbrygd av sofistikerade njutningar och kreativa möten, en högbrynt brakfest som liksom aldrig skulle vilja ta slut. Så blev det ju inte riktigt. Snarare blev det Festen Som Aldrig Började. Trots de storslagna ambitionerna och de utsökta och varierade

programinslagen var mitt bestående minne av MADE 2006 flera kvällar av ödsligt halvtomma korridorer och konsertlokaler där stämningens faktorn sjunkit till under grundvattennivå. Och inte blev det bättre av att finalkvällen sammanföll med Kulturnatta, vilket gjorde att merparten av den potentiella publiken föredrog att vimla runt på stan istället för att konsumera högbrynt kultur innanför operahusets väggar. Till MADE:s försvar ska ju sägas att de redan året därpå i ett slags vinna-eller-förvinna-strategi skärpte till sig rejält, bantade tillställningen till fyra välfyllda dagar, sänkte biljettpriserna och skapade en mer genomtänkt och spännande dramaturgi, med påföljd att festivalen blev en fullträff och under kommande år vann många umebors hjärtan. Idag, tre år efter Kulturhuvudstadsåret, har MADE – av ekonomiska och/eller andra skäl – valt att fragmenteras till ett antal ”nedslag” som måhända har sina kvaliteter men näppeligen känns festivalaktiga längre. Mer om detta strax. MADE:s premiärfiasco visar ju dock att det inte räcker med förstklassiga råvaror om inte kocken förmår tillreda rätten, få smakerna att gifta sig, om det slarvas med kryddningen eller hela anrättningen till och med bränns vid. Sen kan det ju spekuleras till förbannelse kring vad som egentligen orsakade det många upplevde var ett fiasco – att publiken inte var redo för mixen, bristen på gräsrotsförankring, bristen på tydlig konstnärlig ledning, att det var fel årstid – folk prioriterar uteliv i slutet av maj. Och så vidare.

Innebär då ett blygsamt publikantal per definition en dålig festival? Knapast. Jag har varit på underbara, stämningmässigt fullödiga små nischfestivaler där besökarna varit lätttränkade men den mysigt intima atmosfären gjort det hela magiskt. Uteblir däremot nästan hela den folkskara man förväntat sig skulle dyka upp – om man räknat kallt med 1000 och det kommer 37 – kan knappast ett gäng top-notch-akter rädda tillställningen från akut stämningssfall. Och gissningsvis dras arrangörernas humör också ned vid tanken på de ekonomiska konsekvenserna av publikfloppen.

Beträffande MADE:s fragmenterande till separata nedslag så visar det

på ett nytt allt vanligare tänk, där ett antal utspridda kvällar ges samlingsnamnet festival, något jag ställer mig duktigt tveksam till. Nu pratar jag inte om minifestivaler. Det går mycket bra att, med rätt upplägg och dramaturgi, under en heldag eller helkväll skapa en komprimerad version av den festivalstämningens känslösa jag tidigare beskrev. Säkert är det tanken bakom MADE:s ambitiösa nedslag. Det festivalstämningmässiga problemet här ligger nog snarast i att dessa nedslag ofrånkomligen ställs mot minnet av flerdagsfestivalen MADE under dess glansdagar.

Är det en festival?

Ett annat exempel på hur man sätter festivalepitetet på ett gäng veckovisa punktinsatser är de senaste årens sommarsatsning i Umeå – Umeå Live. Häromåret gnällde jag i denna publikation på stans våldokumenterade och kroniska oförmåga att få till en redig och bestående sommarfestival. Efter Huvudturstadskulåret (eller vad det nu hette) 2014, då både försommarens givna stadsfest Kulturnatta gick i graven och ivrigt påhejade prestigeprojektet UxU lyckligt leviterade mot högsommarhimlen för att sen ikarosaktigt störta med konkursbrända vaxvingar, har man lika flåshurtigt som nödtorftigt försökt dölja umeåsommarens festivalmisär genom att utropa Umeå Live till en ”ny stadsfestival”. Nu kanske rubriksättaren avsåg stadsfest, som ju är något annat, men ändå. En festival är det inte och ska så heller inte benämnas. Att äta en

hyfsad rätt från en restaurangmeny en gång i veckan under en månad ger liksom inte samma måltidsupplevelse som en välkomponerad femrättersmiddag. För visst tillhandahöll Umeå Live-dagarna bevisligen den kvantitet akter och aktiviteter som sammanräknat borde vara tillräckligt för att det hela ska betraktas som ett gäng endagsfestivaler. Ta onsdag 19 juli som exempel. Först några lokalförmågor som får chansen på Renmarkstorget. Check. Klasse Möllberg underhåller barn och deras Trazan & Banarne-nostalgiska föräldrar. Check. Och litet senare går vi ner till stora scenen väster om Väven för en Ted Gärdestad-tribut centrerad kring Janne Schaffer och hans knallröda gura. Check. Och visst. Mycket folk och säkert många som traskade hem nöjda. Varför då detta gnäll? Var det dåligt? Nej, inte nödvändigtvis. Men den där festivalkänslösa, den där helheten som ska övertrumfa summan av delarna – nej, den fanns inte. Och det har inget med arrangemangets storlek att göra, eller den tidsrymd under vilken det äger rum. Ta Midvinterfolk till exempel, en pytteliten folkfestival som arrangeras en kväll i slutet av januari varje år på Kulturens Hus i Luleå. Vilken festivalstämning, vilken sammanhållning, vilken resa!

Är då en kulturnatt att betrakta som en festival? Nja. Skillnaden mellan festivalen och kulturnatten är som den mellan en genomtänkt flerrättersmiddag och ett stort buffébord. Däremot betvivlar jag inte att en kulturnatt kan rymma en hel del festivalstämning. Och liksom man ur överflödet på ett

buffébord kan plocka ihop en eller flera välkomponerade festtallrikar kan man ur en kulturnatts myller skapa sin egen lilla festival. Men rent allmänt tycker jag inte att man ska blanda ihop dessa begreppsliga äpplen och päron.

Kan festivaler beordras fram? Jodå. Sådant sker ju titt som tätt, och visst kan resultatet bli lyckat. Men min erfarenhet – och här är jag förvisso präglad av ett liv som liten arrangörseldsjäl i det så kallade ”fria kulturlivet” – är att de bästa festivalerna har uppstått ur gräsrotsbaserat eldsjälsskap, snarare än på flådigt uppdrag utifrån. Ett uppdrag kan när som helst släppas, mer eller mindre lättvindigt, hur prestigefullt det än må ha varit. Eldsjälar tenderar däremot – på gott och ont – att klamra sig fast vid sina kelgrisar som kaptener i masterna på sjunkande skepp, i hopp om räddning av ekonomiskt eller annat slag. Just nu pågår en bitter strid kring en av Norrbottens mer kända festivaler som kommunen vill göra till föremål för upphandling, medan festivalledningen hellre låter den gå i graven med motiveringen att idéburna verksamheter inte kan upphandlas hur som helst. Finns mycket att säga där, men vi tar den diskussionen en annan gång.

Platsens betydelse

Hur är det då med festivalen och dess fysiska projektyta, spelplatsen? Många festivaler kan nog äga rum litet var som helst och få sin karaktär och bäring av den konstnärliga visionen snarare än av platsen i sig. Så har flera inomhusfestivaler, dock inte alla,

kunnat leva vidare i all sin prakt trots byte av lokal. I andra sammanhang är platsen en så väsentlig del av festivalens väsen att en flytt skulle innebära slutet. Det kan både hänga samman med platsens fysiska karaktär i sig och den speciella relation som uppstått mellan festivalen och platsen. Ett bra exempel är den vidunderliga världsmusikfestivalen Urkult i Näsåker i Ångermanland, som jag besökte för första gången denna sommar. Dels har festivalen under sina snart 25 år betytt enormt mycket för Näsåker och påverkat byn på olika sätt, och att den överhuvudtaget uppstod hänger mycket samman med speciella lokalkulturella förutsättningar som har med andan kring näralliggande gröna vägen-kooperativet Skogsnäs att göra. Men en väldigt stor del av stämningen och tjusningen med Urkult har också att göra med dess speciella, underköna spelplats bland niporna och hållristningarna vid Nämforsen.

Ett kanske ännu bättre exempel på denna symbiotiska relation mellan festival och plats är Norbergfestivalen, som nog med fog kan kallas landets viktigaste festival för elektronisk musik. Att denna festival skulle uppstå just där, i den lilla före detta gruvorten mellan Avesta och Fagersta, kan tyckas smått obegripligt. Men så blev det, och kombinationen av den solskenshistoria det hela varit och platsens speciella stämning är oerhört betydelsefull, för att inte säga avgörande, för festivalen. Så här var det: 1981 upphörde all gruvverksamhet i Norberg, vilket var ett hårt slag för hela orten. Det övergivna

gruvområdet kring den väldiga, katedralslänkande Mimerlaven stod öde i nästan 20 år, fram till 1999, och i många förbittrade orsbors ögon var det en skamfläck som borde jämnas med marken. Men några månader innan rivningen var ett faktum lyckades en driftig industrihistoriker rädda laven med hänvisning till dess kulturhistoriska värde, varpå en i Danmark bosatt före detta Norbergsbo kom med idén att på det gamla gruvområdet göra en elektronmusikfestival. Det hela blev en smått överraskande succé, och idag, 18 år senare, lever festivalen i högönskelig välmåga, starkt omhuldad i bygden, även av de som knappast intresserar sig för dess musikaliska innehåll. Och gruvområdet får sin speciella stämning dels genom att det förknippas med motgång som vänts till medgång, men också genom att platsen fått behålla mycket av sin råa, industriella karaktär istället för att byggas om till flådiga konserthus. Vid mina besök på Norbergfestivalen har jag ofta, medan mångfärgat ljus kastats mot Mimerlavens betongväggar och dånande elektroniska klanger fyllt det kyrksalsliknande rummet, drömt mig bort till den tid då malm anrikades här och på vad dåtidens gruvarbetare skulle ha tänkt om de då fått veta vad som en dag skulle ske i lokalerna.

Men vänta nu, säger läsaren. Hur blev det med de utlovade exemplen på festivaler som i sin hemsnickrade småskalighet kan glimra av högkaratigt festivalguld? Tja, några har ni redan fått. Men det mest klockrena kommer nu, en underbar liten festival i byn Kaukonen i norra Finland som jag besökte i början av juni – Hiljaisuus-festivaali. Tja, vad säger man? Att sitta i ett litet medborgarhus i den finska obygdens med omkring hundra andra besökare och andlöst koncentrerad bevittna högklassig musik, dans, performance, nycirkus och film, för att sedan mingla runt utanför det slitna huset, prata om det man just upplevt och njuta av den skira sommarkvällen och tystnaden på åkrarna och fälten, uppfyllt av värme och glädje inför de tappra eldsjälarna som får sånt här att hända. Det är festivalmagi om ni frågar mig.

ANDERS LUNDKVIST

Låt Urkult-flaggan vajar!

FOTO: THOMAS IVERT

Eldshow med Burnt Out Punks

Färden går genom ett ångermanländskt landskap av förunderlig skönhet, med granskogsbeklädda berg och dalar, kalhyggen och ödekåkar, ångar med rallarrosor och åkrar med vita traktorägg som surrealistiska installationer. Vi passerar Väjas stinkande massafabrik med dess gigantiska spånhögar och snirklar oss genom några av Ådalens poetiskt betitlade småsamhällen med grådaskiga hyreslängor och småborgerliga villakvarter, vita stenkyrkor, nedlagda bensinstationer och småsunkiga pizzahak.

Tillsammans med fotografen Thomas är jag på väg till Urkult, en av Sveriges mest kända världsmusikfestivaler, som för tjugotredje året i rad arrangeras vid Nämforsen i Näsåker, några mil nordväst om Sollefteå.

Urkult. Redan namnet sätter fantasin i rörelse. Så mycket som ryms i dessa sex bokstäver, så många ord med flerahanda innebörder. Kastar man om bokstäverna blir det Kultur. Tar man

bort två blir det Kult. Som i sin tur är ett anagram för lukt. Och tar man sen bort Kult återstår Ur. Som i ursprung, urkraft, urspårad eller urbefolkning. Och kul är det ju också. Urkul. Eller kul som i kulning.

Vi anländer till Näsåker sent på torsdagskvällen, parkerar på en äng bland hundratals andra bilar, husvagnar och husbilar och promenerar en ansenlig sträcka mot festivalområdet på Näsåkers gamla festplats, förbi gamla timmerhus, nyare villor och Ådals-Lidens vackra kyrka där några av festivalens stillsammare konserter äger rum. Det luktar thaimat, folk tältar i bybornas trädgårdar och på en gräsplätt trummas det oavbrutet. Jag har aldrig tidigare besökt denna by och har verkligen ingen aning om hur det är att leva här under resten av året, men i Urkultstider är det som att festivalen tränger in i Näsåkers mörk, strålar ut i varje ven och kapillär och syresätter hela bygden. Så är det ju ofta med

festivaler på landsbygden, närmast en förutsättning, men sällan blir det så uppenbart som här. Som vore hela byn ansiktsmålade, festklädda och mer eller mindre extatiskt dansande.

Att svärmiskt tala om "det norrländska" i Tolkien-termer är ett retoriskt otyg som skaver som rostiga skruvar i mina hörselgångar. Ändå kan jag inte likna det vi möts av vid ankomsten till festivalområdet på torsdagskvällen som annat än ett alvrike. Strax efter vår ankomst stundar den eldshow som traditionsenligt äger rum när första festivalkvällen övergår i natt. I år är den stockholmsbaserade eld-och-nycirkusgruppen Burnt Out Punks som till musikaliskt ackompanjement av smattrande technotångångar utför eldfångda stordåd på stora scenen, i den naturliga amfiteater som uppstått med nipsluttningarna som publikplats och Nämforsen som fond. Jag konstaterar att jag bevitnat så många eldshower i mina dar att jag nog blivit

Beches Brew

Ulrika Bodén

en aning blasé och ägnar en stund åt att kritiskt muttra över saker som kunnat gjorts annorlunda, tills jag inser den absurda fjuttigheten i att likt en gnällig inspektör recensera hanterandet av ett naturfenomen jag själv har den yttersta respekt för. Självklart är eldshowen en upplevelse och en gemenskapsalstrare av rang, på en plats där människor upplevt gemenskap i eldens sken sedan tusentals år. När elden släckts river United Vibrations igång sin ärkesvängiga konsert, där elektronisk dansmusik blandas med afrobeat i Fela Kutis anda, toppat med dovt blås och mångahanda slagverk. Det blir också den enda egentliga konsert vi hinner uppleva denna första festivalkväll.

Geografisk spännvidd

Konserterna, ja. Att fälla ett samlat omdöme om festivalens musikutbud, på dess sammanlagt fyra scener – den stora scenen, Solscenen, Danslogen och tidigare nämnda Ådals-Lidens kyrka – utifrån ett dygns besök av tre möjliga är såklart synnerligen orättvist. Klart står dock att Urkult präglas av en generöst odogmatisk inställning till folk- och världsmusikbegreppet samt ett fokus på helhetsupplevelsen, snarare än på dragplåster och säkra kort. Här finns en musikalisk och geografisk spännvidd som tar andan ur en. Allt från brittiska Martha Tilston med sin finstämt avskalade folkrock, till klezmerbandet Tzeitel och Kumbia Queers argentinska queerpunk. Här finns stjärnor som samiska Sofia Jannok

Urkult kan liknas vid en värld eller ett land i sig, en tillfällig global mikronation belägen i ett smärtsamt vackert landskap där den hållristningsmönstrade Urkult-flaggan vajar och ord som möjligheter, möten och medvetenhet blir till handfast praktik och inte bara tröttsamma kulturpolitiska floskler.

och malinesiska Vieux Farka Toure. Här trängs karibiska rytmer med finstämda Allan Edwall-tolkningar och öresundsregionens kanske svängigaste indie-jazz-reggae-folk-electronica-storband. Vevlira blandas med dragospel och mellanösterninfluerad, elektronisk klubbmusik, och nyskapande möten mellan härjedalspipa och japansk koto utlovas. Vänner av finsk, tornedalsk, estnisk, punjabisk, tunisisk eller nepalesisk folkton behöver heller inte misströsta, och hur låter det när tjeckiska Yellow sisters tar sig an världsmusik, funk, jazz och r'n'b – helt a capella? Och varför inte passa på att kolla in en tvättäkt blueslegend i form av snart 80-åriga Beverly "Guitar" Watkins? Att festivalen haft den goda smaken att trotsa bluesens

gubbvælde genom att lyfta fram en kvinnlig legend är ju bara det värt en massiv applåd! Och då har jag ändå bara nämnt de akter vi beklagligtvis missade. Med musiken följer historier, och vittnesbörd om olika verkligheter. Som den Kristina Issa förmedlar när hon med maffiga trummor, smutsig harpa och dramatiskt blås gestaltar livsöden i Syrienkrigets skugga.

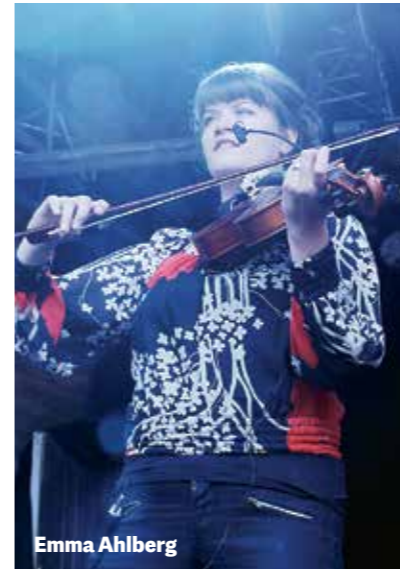
Att nöja sig med att benämna Urkult musikfestival är onekligen att pressa in denna ystert sprattlande, bångstyriga kulturorganism i en alltför trång kostym. Snarare kan man – med risk för att dratta på andan i klyschträsket – likna Urkult vid en värld eller ett land i sig, en tillfällig, global mikronation belägen i ett smärtsamt vackert landskap där den hållristningsmönstrade Urkult-flaggan vajar och ord som möjligheter, möten och medvetenhet blir till handfast praktik och inte bara tröttsamma kulturpolitiska floskler. Kringaktiviteter som workshops och föreläsningar hör, liksom barnföreläsningar och andra aktiviteter för de yngre, till basutbudet på de flesta festivaler, men sällan finns de i samma överflöd och präglas av samma hängivenhet som här. I en tid då det på sina håll mer än gärna cyniskt skrockas åt "världsförbättrarnit" och "godhetsiver" är det befriande att komma till en plats där solidariteten och viljan att förändra världen är självklarheter. Här berättas om Afrikas sista koloni Västsahara och hålls västsaharisk teceremoni. Här kan man bli älvräddare, lära sig om

Ane Brun

Siska

Emma Ahlberg

medicinalväxter eller se den upprörande dokumentären om nedläggningen av Sollefteå BB. Här finns båtbyggerverkstad, feministiskt självförsvar, Djurens Rätt, poetry slam, graffitiverkstad, polskedans, magdanskworkshop, killmiddag och mycket annat. Urkults aktiva jämställdhetsarbete har resulterat i att festivalen nu toppar listan över landets mest jämställda festivaler.

Hållbart alternativ

Den kommers som flödar såväl inne på festivalområdet som i tälten på marknadsgatan alldeles utanför har såklart en alternativ prägel. Här säljs konst och hantverk, kläder, smycken, skivor, böcker och filmer, olja, rökelse och allsköns mer eller mindre märkliga instrument. Med mera. Självt blir jag stående länge i ett tält där det torgförs säreget klingande slagverk gjorda av gasolbehållare av metall. I ett annat tält säljs kläder av lokalprofilen Sarah Mårskog, välkänd designer vars färgsprakande kreationer bland annat bärs av Roger Pontare och Stefan Sundström. Det var också Sarah som 1973 tillsammans med maken Göran i näralliggande Ramsle grundade Skogsnäs, gröna vägen-kollektivet som snart växte till en kooperativ by med ett 50-tal invånare, ett sociokulturellt experiment som ännu efter mer än 40 år visar på ett hållbart alternativ. Och utan Skogsnäs inget Urkult. 1995 bestämde sig några av byns invånare för att dra igång en världsmusikfestival

vid Näsåkers gamla festplats. Idag, efter 23 år, snittar festivalens publikantal på 6000 besökare, varav drygt en fjärdedel barn. Att denna väldiga folkmassa kan vistas på samma ställe utan större problem hänger såklart samman med den vänligt familjära och omhändertagande atmosfär som präglar hela tillställningen, och polisens betyg är gott – inga anmälningar för sexuella ofredanden, en rapporterad misshandel och sju fall av berusning är, enligt Sollefteåpolisens talesperson Kristina Persson att betrakta som "otroligt lugnt" för en tredagarsfestival med flera tusen besökare.

Det är en bra bit efter midnatt och tröttheten efter en lång dags resa kommer över oss. Vi sätter oss i bilen och åker till vandrarhemmet i Kramfors åtta mil bort där vi stupar i säng, för att sedan efter en stadig och sen frukost återkomma strax efter lunchtid på fredagen, lagom till att i Danslogen ta del av den vilt sjudande häxbrygd som tillhandahålls av Beches Brew under ledning av trumslagaren Bengt "Beche" Berger. Få svenska musiker kan väl som denne evigt unge 75-åring tituleras världsmusiklegend, eller dito pionjär. Med utgångspunkt i jazzen började han i tjugooårsåldern för mer än ett halvsekel sedan utforska indiska klanger och rytmer. Sedan följde några år med vildsinta instrumentalproggband som Arbeta & Fritid, Archimedes' Badkar och Rena Rama och samarbeten med legenden Don Cherry och många andra. Ännu idag är Bengt Berger en högst upptagen man. Vid sidan av att spela

själv i många konstellationer ger han ut egen och andras musik på sitt fyndigt betitlade skivbolag Country & Eastern, vars senaste utgåva är ett glimrande samarbete mellan Beches Brew och ett gäng indiska toppmusiker.

Ständigt med ett klurigt leende på läpparna driver han i Danslogen på sina styrkor i en genremässigt svårbestämbar musik som först väller fram droneaktigt som trögflytande lava för att sedan snabbt öka i tempo och komplexitet. Här finns bröttigt konfrontativa saxofoner och en underskön fiol, ruffigheten hos psykedelisk rock, funkigt sväng, en rikedom på snirkligheter och klangmässiga ornament och en extra, konstmusikalisk dimension förmedlad genom Lise-Lotte Norelius' elektroniska knaster och språk. Wow!

Litet senare på Stora scenen trollbinder Ulrika Bodén med sin mångfacetterade stämma, bastant uppbackad av sina lika energiska som lyhörda spelkamrater Emma Ahlberg på femsträngad fiol, Daniel Ek på harpgitarr och Niklas Roswall på nyckelharpa. Det är svårt att tänka sig en mer självskriven Urkultgäst än denna genomsympatiska sångerska. Uppväxt på en getfarm i Helgum några mil från Näsåker har hon gjort en redig kulturgärning genom att under många år samla in och föra fram stora mängder bortglömda ångermanländska visor. Inte minst den kontrastrika vallmusiken fascinerar henne, och konserten blir till en magisk resa upp på den, av många handa lockrop fyllda, fäbodvallen.

En magi av litet annat slag tillhandahålls av punkikonen Kajsa Grytt som med humor, värme och rockig energi framför sina starka och personliga sånger om begär, utsatthet och existentiella frågor.

Rim, bestående av några yngre musiker från olika delar av Norden, är en sympatisk ny bekantskap som med stor lyhörddhet och känsla för nyanser målar upp ett vackert ljudlandskap, medan New Tide Orchestra imponerar med sin kammarmusikfusion av såväl tango som allsköns andra tongångar från hela världen och Folks of Bengal, ett kollektiv av folkmusiker från olika delar av indiska Västbengalen, får Solscenen att koka med sin rytmiskt kraftfulla musik. Lite senare på Solscenen levererar Alice Francis en lika tokhäftig som glamourös blandning av elektronica, hiphop och 20-talscabaret i Josephine Bakers anda.

Psykedelia och dragplåster

I den svettigt knökfulla Danslogen skapar Ill Wicker en mystisk och extatisk atmosfär med suggestiv sång, smattrande trummor, livliga stråckdrag, strängplink och klaviatur. Som en slingrande färd genom en mörk skog rik på sällsamma väsen. På pappret är sextetten ett göteborgsgäng som lirar ihop i några år. I själva verket tycks de hitfraktade medelst tidsmaskin från den brittiska sena 60-tals och tidiga 70-tals folkpsykedeliavärld vars musikaliska lämningar jag ägnade min ungdom på 90-talet åt att jaga i mer eller

” ... och plötsligt är vi alla, från de stultande ungarna med limegröna hörselkåpor till de grånande proggpensionärerna i mer eller mindre färgglada festsvidar, inbegripna i vad vi nog med fog kan kalla, tja, folkgemenskap.

mindre obskyra skivbörsar, plattor med grupper som COB, Incredible String Band, Comus, Dr Strangely Strange, Pentangle och Forest. Ljuvligt.

Även om Urkult bryr sig föga om dragplåster och dylikt branschstrunt får väl Ane Brun, vid sidan av två artister som vi dessvärre missar – Kapten Röd och Sofia Jannok – sägas utgöra ett värdigt sådant. Och ja, det skadar ju inte med en och annan artist som får merparten av besökarna att för en stund samlas på ett och samma ställe. Med en röst som en rödstrimmig solnedgång över Nämforsen och ursnyggt ackompanjerad av svängig kontrabas, istappsklart piano och duktigt mycket slagverk sätter hon den kollektiva gåshuden i hårdträning med sina sprött dånande och schvungfullt hymnartade dängor, och plötsligt är vi alla, från de stultande ungarna med limegröna hörselkåpor till de grånande proggpensionärerna i mer eller mindre färgglada festsvidar, inbegripna

i vad vi nog med fog kan kalla, tja, folkgemenskap. Ane Brun påminner oss också om att det i år är 100 år sedan det i riksdagens andra kammare fanns en majoritet för kvinnlig rösträtt, och om de feministiska kämpar som satte såväl familj som arbete och trygghet på spel för det vi idag ser som självklart.

Nattfukten tränger sig på och det har blivit dags att ta farväl. Med fötterna värkande efter en hel dags traskande på och utanför festivalområdet, huvudena sprängfyllda av upplevelser och kamerornas minneskort i det närmaste fullmatade lunkar vi mot parkeringen, kramar ett par vänner på vägen och hör Kapten Röd dundra igång sin konsert i fjärran. Så in i bilen, ut ur byn, bort från landet Urkult, över berg och genom dalar, förbi kalhyggen och ödekåkar, stenkyrkor, pizzahak och massafabriken med sina spånhögar. Norrut. Hemåt.

I en artikel om sommarens festivaler beskrevs Urkult som det arrangemang dit artikelförfattaren helst skulle ta en utomjording för att förklara vad jordmänniskorna menar med ordet "festival", och där allt som är mänskligt och bra – mångtnicitet, kultur, kamratskap, kärlek med mera – kan återfinnas. Efter ett drygt dygn, av Urkults tre, är jag ytterst benägen att anse att festivalen, mer än de flesta andra jag erfarit, motsvarar det jag vill att en festival ska vara och rymma. Så låt Urkultflaggan vaja! Urkultingar i alla länder, förenen eder!

ANDERS LUNDKVIST

Tomas Andersson Wij
och Sofia Karlsson

Cosmetisk Heeswijk

En blomsterkorg

Kulturvinkeln besöker Visfestivalen på Holmön

FOTO: THOMAS IVERT

”Det dom har, det har dom på Holmön.” Denna parafra på en av Kim Anderzons repliker ur första ”Sällskapsresan”-filmen mal i mitt huvud under den dryga halvtimme som jag och fotografen Thomas skumpar fram över vågorna, sittandes i färjan på väg mot Holmön. För så är det ju. I den mån Umeå Kommun har något att erbjuda den del av befolkningen som även i högsommartid törstar efter kultur hänvisas dessa lämpligast till ögruppen en bit ute i Kvarken. Sea Jazz. Sommar-teater. Och – så klart – målet för vår resa, den underbara visfestival jag i så många år, både som skriven i kommunen och det senaste decenniet i norrbottnisk exil, pinsamt nog ignorerade.

Väl landstigna på holmöisk mark gör vi ett snabbt stopp i lanthandeln för införskaffande av smärre förnödenheter innan vi kan tåga in i den sommarhage där visfesten pågår för fullt sedan ett dygn tillbaka. För

muntrationer, presentationer, allsköns inpass och andra konferencierysslor svarar i år musikern och journalisten Fredrik af Trampe och sångerskan Magda Andersson. Den sistnämnda sparkade enligt samstämmiga källor stjärt kvällen före med piratskrudade ”1700-talsfolkpunkbandet” Ye Banished Privateers, som med sina ”ösiga sjöhensvisor och ballader rullade i tjära och krut” visar på festivalens bredd. Eller visgenrens tøjbarhet om man så vill. Och till kategorin ”andra visgenreutvidgande storheter vi missade” sällar sig även bland annat hyllade hiphop-artisten Cleo, punkproggiga umeå-talangerna Stina & Arktis, jazziga Nadja Eriksson och sångaren och ståupp-komikern Ola Aurell.

Själva anländer vi lagom till att bevittna mötet mellan sångpoeten Tomas Andersson Wij och fantastiska sångerskan Sofia Karlsson, ett möte som i mångt och mycket äger rum på Andersson Wijs planhalva, vilket

ofrånkomligen drar ner betyget. Visst är Karlssons vokala och instrumentala färgläggningar ljuvliga, men nog hade konserten mått bra av litet fler sånger ur hennes repertoar. På soliditeten i Andersson Wijs låtmateriale finns dock inget att anmärka. Han hör ju inte till de artister som bufflat sig fram till en plats i rampljuset, och jag får väl erkänna att det dröjde några år innan jag själv blev medveten om hans begåvning. Men trägen vinner. Med lågmäld ärlighet, varmt vemodigt allvar och textmässig pregnans ger han ögonblicksbilder av ett Sverige som kan te sig så vanligt att det lätt försvinner ur synfältet. Bilder från alla dessa dagar som kom och gick. De dagar vi så småningom – när det redan var för sent – insåg var livet. Livet i de mellanstora, mellansvenska städerna med sina rondellhundar och flåshurtiga kommunslogans, där mellanchefer tar in på konferenshotell och vintern är litet för lång. En värld man ibland

i Kvarkens vatten

längtar bort från men ändå känner och begriper. Men där också avgrunder kan öppnas i den banala vardagen, som när det rasistiska våldet manifesteras i en brinnande förskola i Rosengård. Sa jag ”textmässig pregnans”? Jag menar förstås briljans. Lysande.

Cornelis på nya vis

Let's face it: En vistillställning utan Cornelis-anknytning är ju som en glasspinne utan glass, en cowboy utan hatt eller valfri annan metafor för påtaglig ofullständighet. Han är ju liksom fasligt svår att tänka bort, denne folkkäre paradox – den invandrare nationalskalden, rabulisten, hedonisten, den sköre lyrikern och den medkännande medborgaren. Att dessa Cornelistributer inte alltid gör hans komplexa person och verk rättvisa är en annan femma. Vill det sig riktigt illa landar låtvalet i ofarligt och förutsägbart Hönan Agda-mys och uttolkarna, inte sällan i en kombination av missriktad vördnad och bristande fantasi, kan ibland bli smått parodiska i anammandet av de typiskt vreeswijkiska

” En vistillställning utan Cornelis-anknytning är ju som en glasspinne utan glass, en cowboy utan hatt eller valfri annan metafor för påtaglig ofullständighet.

sångmaneren. Ett lysande undantag var när ätteläggen Jack Vreeswijk på förra årets Visfestival med lika delar urstyv professionalism och (själv) ironisk respekt tog sig an den ikoniske farsgubbens något söndertjatade låtskatt. På årets festival är det göteborgsduon Cosmetisk Heeswijk, bestående av sångerskan Thilini Guldbrand och gitarristen Erik Björkstén, som med sitt enligt marknadsföringen ”modiga” och ”säregna” förhållningssätt till medborgare Vreeswijk skapar något som i sina bästa stunder känns som en glass med cowboyhatt – helt annorlunda och samtidigt med det väsentliga – i oväntad blandning – intakt. Björkstén

plockar häpnadsväckande myriader av toner ur sin gitarr och Guldbrand visar gång efter annan prov på imponerande vokal akrobatik, inte minst i tolkningen av ”Telegram från en bombad by”. Och även om den utlovade ”säregenheten” inte var fullt lika uppseendeväckande som jag väntat mig var det en klart njutbar konsert, med ett stort plus i kanten för tilltaget att framföra egenhändigt tonsatta versioner av några av Cornelis' dikter, en del av hans skaldgärning som ju hamnat helt i skuggan av hans sånglyrik. Mer sånt, tack!

Ett fint exempel på ett hälsosamt vanvördigt förhållningssätt till ”den flygande holländaren” Vreeswijk ges i en sång av Karin Hans-Ers, där Cornelis' underbara men tämligen gubbsjuka visklassiker om Fredrik Åkare och Cecilia Lind förlänas en humoristiskt feministisk twist. För hur gick det hela till egentligen? Tänkte kanske den förment väna och söta fröken Cecilia i sitt stilla sinne att nog var allt gubbstrutten Fredrik en riktig lågtrissvinst, gammal och sliten, och förmodligen hinner han lämna in innan hon tar studenten!

Orsa Spelmän

Karin Hans-Ers är hursomhelst en mycket uppfriskande bekantskap som med källbäcksklar stämma och säkra fiolfingrar och fint ackompanjerad av Joakim Simonsson på piano dansar sig igenom sina inte sällan intrikat komponerade visor. Ömsom slagfärdigt ironiskt, ömsom sprött lyriskt förmedlar hon många kloka tankar om livet, utan att värja för det mörka och sorgfyllda. Ett namn att lägga på minnet!

Ska jag bland alla förträffliga musikbegävningar utse dagens höjdpunkt faller nog valet på Vasas flora och fauna, den finlandssvenska indiepopgruppen som golvade mig och många andra för några år sedan med sina stilsäkert charmfulla låtar framförda på österbottnisk dialekt. Med piano, orgel, gitarr, sång och enstaka småinstrument som kastanjetter skapar trion något såväl melodiskt som arrangemangsmässigt eget, liksom rentvättat från klyschor, och de smekamt framförda texterna rymmer många bråddjup och lurigheter som får en att spetsa öronen. Här sjungs om att känna sig som en invasiv art, ”sig” rimmas på ”pepparsprej” och ”hat” på ”livskamrat”,

Tina Kärkinen, Vasas flora och fauna

och det konstateras att man knappast levit om man inte har en prick i nåt register. Lägg därtill ett mellansnack präglad av det lakoniska skämtlyne som gör sig så mycket bättre i finlandssvensk än rikssvensk språkdräkt och du har en fullödlig konsertupplevelse där varje minut känns vacker, värdig, rolig och relevant. Sångaren och gitarristen Mattias Björkas propagerar i förbifarten litet försynt för byggandet av en bro mellan Vasa och Holmön och konstaterar vidare att den påstådda norrländska tystlåtenheten minsann

bara är bluff och båg. Jämfört med i de österbottniska hemtrakterna gafflar västerbottningarna nämligen på för jämnan så man aldrig får en lugn stund. Så det så!

Jag noterar med tacksamhet att även årets festival har karaktären av mysig familjefest i bautaformat, synbarligen – och enligt vad jag i efterhand kunnat läsa mig till – förskonad från fylla, trakasserier och liknande festivaldynga, samt att förra årets huvudsakliga kalamitet, matsituationen, denna gång hanterats på ett långt mer tillfredsställande vis. Som komplement till restaurangen ”Panget”, där folktillströmningen 2016 gjorde att alltför många fick vänta på tok för länge på (förvisso delikat) mat till hutlöst festivalovänliga priser – har festivalen nu i samarbete med en lokal krögare ordnat med mattält på festivalområdet. Tummen upp för det!

Styrkta av förtäring kan vi så ta oss an kvällspasset, under ledning av två synnerligen folkära musikkapell med geografisk förankring i Dalarna och musikalisk dito ett stenkast från den mer renodlade visgenren.

Namn-kunniga dalagång

Drygt tre decennier har gått sedan ett gäng för folkflertalet helt okända dalaspelmän uppnådde blixtnabb berömmelse då en av landets större musiklegender kom med ett erbjudande om samarbete. Benny Andersson hette såklart legenden ifråga, och Orsa Spelmän befinner sig ju själva sedan länge i legendfacket. Ivrigt fotstampades rör de spelsugna legenderna snabbt ihop en mustig stråksallad som ges extra smak genom lika glädjefyllda som allroundkompetenta samarbetspartnern Tina Ahlin på munspel, dragspel, sång, gitarr och piano. Att denna remarkabla multibegävning fortfarande är något av en doldis trots att hon funnits med i rasande många sammanhang genom åren är faktiskt en smula märkligt. Hursomhelst bjuds det frikostigt på såväl klassisk folkton som nyskrivna visor och en hel del annat, inklusive en ruffig ”bluespolska” och, så klart, det gåshudsmässiga kioskvältarnumret framför andra – Koppången, döpt efter ett våtmarksområde i Orsa Finnmark, med vidsträckt ängsväddsbevuxna myrar som drar sig högt upp i bergssluttning-

Karin Hans-Ers

arna. Mitt i toksvänget och lagom till att det börjat skymma ryker några proppar – eller vad som nu sker – och det blir tvärmörkt på scen. Detta hindrar dock inte spelmännen och spelkvinnan som obekymrat ångar vidare opluggat. Så småningom kommer strömmen tillbaka, om än inte allt ljus, och det krämas på en stund till innan stafettpippen lämnas över till ännu ett namnkunnigt dalagång. Få band förkroppsligar väl begreppet ”töntcoolt” bättre än Vansbrobördiga Svenne Rubins, denna bonnrockens fursteklan som ännu ett kvartssekel

efter att de härjade som värst på svensktoppslistorna står redo att riva av sina fyndiga betraktelser över folköl och dunka-dunka, fotbollspåläggskalvar som heter Bengt och, så klart, den ultimata hyllningen till bilarnas bil, den gamla Amazonen! Här finns lika pregnanta, om än mer buskisbetonade, skildringar av vardagslunken i de där mellanstora, mellansvenska städerna som de vemodigt lyriska diton Tomas Andersson Wij levererade några timmar tidigare. Svenne himself, sedvanligt stilfull i svarta solbrillor, hawaiiiskjorta och keps, konstaterar belåtet att festivalen gav gruppen ett synnerligen kungligt mottagande. För vad är väl all världens limousinfärder jämfört med att bli skjutsade till spelplatsen i – just det – en gammal Amazon?

Mätta och belåtna som efter en redig kräftska lämnar vi så Svenne och hans rubinglimrande gäng och lunkar tillbaka till färjeläget för att invänta återfärden till fastlandet. Holmön, denna blomsterkorg i Kvarkens vatten, fortsätter att imponera som festivalplats. Och nästa år är det 25-årsjubileum. Då ses vi!

ANDERS LUNDKVIST

NEDSLAG

UMEÅ VILL MER... MEN VAD VILL UMEÅ?

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Härlig sommar-teater på Holmön

FOTO: TORBJÖRN VIKSTRÖM

I kategorin "årstidsspecifika fröjder" hör nog sommar-teater, jämte sommarprat, sommarlov och sommar-solstånd, till de främsta sommaren kan erbjuda. Och ska vi hålla oss inom de umeånska kommungränserna avnjuts sommar-teater, liksom så mycket annat, med fördel på Holmön. I en mysig liten dunge nära Byvikens hamn bevittnar vi årets lustspel, "Bara lyckan kommer" av Alexander Fahlander, mer eller mindre löst baserat på Gunnar Fredrikssons "Från fjärdingsmannens tid", en skildring av livet på ögruppen under 1910-20-talet, en tid av matbrist, överbefolkning och andra bekymmer som dagens holmöbor knappast lider av. Som brukligt är i sådana här sammanhang har historiska fakta på ett förtjänstfullt sätt smulats ner i en mustigt publik stuvning av anekdotanpassade överdrifter och rena påhitt.

I centrum för handlingen står kyrkoherden Lundmark vars förhållningssätt till det motsatta könet med ett artigt uttryck kan kallas "vidlyftigt". Här finns den orädda ensamstående

mamman Ylva som det gärna tisslas och tasslas om, fjärdingsmannen och hans dotter Klara, den av sorg förtärda Astrid och hennes rättskaffens make Samuel. Här finns lycka och olycka, svartsjuka, ung spirande kärlek och en utvandring till Amerika åtföljd av ett antal brev från andra sidan Atlanten. Samt, inte att förglömma, "baran", ett garnnystan med krafter från självaste hin håle. Och mellan alla dessa kontrahenter och deras intriger rör sig, som bönderna på ett schackbräde, ett gäng öbor med skvallervädrande näsor och mer eller mindre välutvecklad dubbelmoral, alltid redo att skrocka, sucka, himla med ögonen, skaka på huvudena och, på brett västerbottniskt tungomål, ondgöra sig över än det ena, än det andra. Här ges, vid sidan av alla skratt, några välriktade sparkar mot beteenden som dessvärre inte försvunnit på det sekel som förflutit sen tiden då detta ska utspelas.

Som tidigare konstaterats i denna tidning tar Holmöteatern små kvalitetsmässiga tuppfjät framåt för varje år som går, och enligt min i holmöteater-

kunskap betydligt mer välbevandrade kollega var nog årets föreställning den bästa hittills. Ensemblen gör en klart godkänd insats. Det gäller även Kenneth Lundberg som i gestaltandet av en holmöitisk bonde och fiskare för 100 år sedan valde att behålla sin breda stockholmska framför att försöka fejka till ett lika brett västerbottniskt tonfall. Ska jag lyfta fram någon litet extra blir det Erik Lindström som i rollen som fjärdingsmannen på ett mycket skrattbefrämjande sätt spelar ut hela sitt register av grötmyndighet, knipslughet och fryntligt godmod. En trio bestående av Göran Burén på kontrabas, Åke Sandström på dragspel och Adrian Johansson på gitarr och nyckelharpa svarar för ett fin musikalisk inramning, och vi får såklart höra dem framföra den i dessa sammanhang obligatoriska "Holmövalsen". Allt sammantaget, ett väl utfört arbete av det slag som, enligt Karl-Bertil Jonsson, ger en inre tillfredsställelse och är den grund varpå samhället vilar!

ANDERS LUNDKVIST

Korksmulorna över Ume älv

Förra året morrade vi i Kulturvinkeln över den kroniska oförmågan att, i Umeå, skapa och behålla ett eller flera rejäla sommararrangemang som kunnat göra staden värd ett besök även sommartid. Det är förvisso ett faktum att kulturlivet i denna universitetsstad alltid blomstrat mest på hösten och våren, men med förlusten av de få evenemang som tidigare räddat försommaren och sommaren, Kulturnatta och Täfteäsfestivalen, känns det nu som att läget är mer akut än någonsin. I synnerhet som det storstilade arr som, med besked, skulle sätta sommarumeå på kartan, UxU, steg upp som en crowdfundad sol och störtade mot marken som en megakonkursad pannkaka. I krönikan 2016 konstaterades att Umeås kultursommar, i brist på arrangemang

som kan skapa vågsvall, guppar runt som en förnöjsam kork på små vågor, och i ärlighetens namn – i år har det ju snudd på sett ännu värre ut. Av den förnöjsamt guppande korken återstår nu mest bara korksmulor. Är det vad som blev kvar efter att champagnekorkarna smällde högljutt för snart fyra år sedan då alla kultur-Europas blickar skulle riktas mot vår nordliga utpost?

Låt oss ta en titt på Umeå-sommaren 2017: Trivselkvällar och Bryggdanser. Umeå Live. Nöjen för den äldre publiken och barnfamiljerna i all ära, det är klart att det finns ett värde i det, men vart tog den kultur vägen som vänder sig till alla oss som ännu varken har barn eller käpp och stetsonhatt? Resignerade den vid tanken att alla ändå åker hem eller till sommarstugan över sommaren och

tog långledigt från Bränbollsyran och U rock fram till skolstarten? Prestigekulturhuset Vävens sommartomma kalendarium är en tragikomisk syn. Backenfestivalen blev av i år också, men på höstens tröskel i slutet av augusti. Inget MADE i maj, 2017 års enda MADE-smula, "Architecture and morality", guppade istället förbi över en dag i början av december.

Om vi sedan tar Umeå Live kan vi konstatera följande: Detta evenemang präglas av en enorm välvilja. Här finns en målgruppsanpassning som känns snudd på hysterisk. Alla får påsar, som Magnus Uggle skulle ha uttryckt saken. Klasse Möllberg för de yngsta och Gunnar Wiklund-tribut och Hasse "Änglahund" Andersson för dem som befinner sig i andra delen av ålders-trappan. Däremellan mellofavoriter,

FOTO: THOMAS IVERT

Eva Eastwood, Janne Schaffer, Patrik Isaksson, litet indieartister, litet hiphop och – som ett fjuttigt substitut för det gigantiska tomrum Kulturnatta lämnat efter sig – en jordmån för de lokala talangerna. Duger inte detta? Nej, faktiskt inte! Inte för kulturstaden som säger att den Vill Mer. Nog är det bra att det någonstans finns ambitioner – som också får finansiering nog att kunna förverkligas - och det är klart att det är sommartrevligt att kunna ge sig ut på stan och ta del av totalt ofarlig familjeunderhållning som, likt barnvänlig korv med mos funkis för alla, även om ingen riktigt jublar halsmandlarna ur sig. Men sommar-Umeå måste som Kulturhuvudstad emeritus vilja lite mer än att bara tillhandahålla ett garanterat ofarligt arr för att kunna öka attraktiviteten i centrum. Måste vilja ha ett arr med mer hjärta än målgruppstänk.

” Om vi sedan tar Umeå Live kan vi konstatera följande: Detta evenemang präglas av en enorm välvilja. Här finns en målgruppsanpassning som känns snudd på hysterisk.

Det behöver inte vara gigantiskt, svälla över alla breddar, innehålla de mafigaste världsstjärnorna inom olika genrer (och därmed riskera att spräcka mångmiljonbudgetar så det sjunger om det). Men det måste drivas av andra bevekelsegrunder än de kommunen har när det kommer till Umeå Live, och som fullgott alternativ och komplement till Umeå Live och trivselkvällarna

måste det ha mer att erbjuda än den trivselfaktor som förvisso kan infinna sig när ett gäng seniorer svänger sina lurviga vid älvstranden. Arrangörerna bakom Umeå Live vill glädja de umebor som vistas i sin stad över sommaren och stadens besökare. Gott så. För man ska kanske inte gnälla allt för mycket på denna sommarumeås kackerlacka som tycks vara det enda som klarat sig med livet i behåll efter den där megabalunsen för några år sedan och som verkar ha slutat i en enda stor implosion som slitit upp ett svart hål som nu slukar all kultur som kommer för nära. Men Umeå Live är i sig inget skäl till ett besök eller till att stanna kvar i staden över sommaren för den delen. Ingen reser många mil och tältar utanför Väven för att inte missa Hasse Andersson eller Janne Schaffer. Arrret som skulle driva hit långväga gäster kan

FOTO: TORBJÖRN VIKSTRÖM

mycket väl vara behandligt i formatet så länge det präglas av en passion, drivs av en kärlek till de kulturyttringar som där förevisas, en kärlek som sen smittar av sig på besökarna, oavsett hur många dessa är och hur mycket eller lite de bidrar till besöksstatistiken – men nu svär vi väl i alla kyrkor samtidigt.

I detta sammanhang är det värt att fundera litet kring den tidigare nämnda Täfteåfestivalen och dess öde. Festivalen, som under merparten av sin elvaåriga existens ägde rum bland myggen i den gamla barnkolonin i Täfteå, byggde på gräsrotters slit och passion. Så småningom växte arret i omfång och festivalen började, ju närmare vi kom 2014, ses som kommunens enda verkliga motsvarighet till etablerade, eldsjälvsdrivna festivaler som Skellefteås Trästock. Till slut, när 2010-talet var här och Kulturhuvudstadsåret var

” Flera av festivalens ursprungliga eldsjälvar hade sedan länge lämnat Umeå, och arrangörgruppen ställde sig frågan om det var värt att fortsätta och sträva efter ytterligare ”tillväxt”.

kommunen i hasorna, fick festivalen ett större format och flyttades till Täfteåborg. Miste den då sitt hjärta? Nej, inte nödvändigtvis, men arrangörerna började ändå skruva på sig en aning. Var det detta de ville? Hur stort skulle arret bli, vilken roll skulle det spela? Flera av festivalens ursprungliga eldsjälvar hade sedan länge lämnat Umeå, och arrangörgruppen ställde sig frågan om

det var värt att fortsätta och sträva efter ytterligare ”tillväxt”, eller om det blivit dags att lägga den gamla festivalslitvargen i graven. De valde det sistnämnda, 2012 års Täfteåfestival blev den sista, och året därpå hölls ett slags ”in memoriam”-baluns på Scharinska. Hur det gick ytterligare ett år senare med UxU har ju tjatats om till förbannelse. Så vad göra nu? Beordra fram ett nytt UxU? Eller sätta sitt hopp till det faktiskt finns några eldsjälvar som Vill Mer. Vill mer än att vara tillräckligt bra för alla men inte riktigt bra för någon. Om så bara i liten skala till att börja med? Och att dessa får chansen att utmana sin publik att vidga sina vyer, med tilltro till publikens kulturella mottaglighet. För nej, det räcker inte med dessa korksmulor!

ANDERS LUNDKVIST OCH ELIN LARSSON

Farväl till en glädjespridare

”Det var ju som om man kände honom”, sa min mamma när jag ringde och pratade om din bortgång. Visst. Så var det ju. Kanske blev du less på det där, på alla som trodde sig känna dig och veta vem du var. Så nej, jag kände dig inte, träffade dig aldrig personligen. Ändå tänker jag nu tala direkt till dig, Hasse, som till en gammal vän. Du har ju ändå funnits med i hela mitt liv, i mitt och så många andras. Sällan går en dag utan att fragment av din fyndiga klokskap letar sig in i något samtal jag för eller vesslesnabbt slingrar sig igenom min hjärnas vindingar. Redan för sex år sedan, när du skulle fylla åttio, talades det om att du nog inte hade så lång tid kvar, att du nu blivit en gammal gubbe som dragit sig tillbaka med sina sjukdomar, minnen och mediciner.

Ändå dök du upp där på Guldbaggegalan 2013 för att, iförd smoking och fluga, mottaga din synnerligen välförtjänta hedersguldbagge. Höll ett hysteriskt roligt och rörande tal som avslutades med att du sjöng Cole Porter-sången ”True love” medan en påpasslig bildproducent såg till att kameran riktades mot dina barn i publiken, som tårögda sjöng med i något de måste ha hört så många gånger förr.

*For you and I have a guardian angel
On high, with nothin' to do
But to give to you and to give to me
Love forever true
Love forever true*

Tack för Ruskprick och Gubben Garbo med sin obegripliga rotväliska och hopplösa besatthet av Esther Williams, för gubar som bodde i låddor, för äppelkrigande uppfinnaren Severin Lindberg och för Picassos alltid lika framstegsvänliga pappa i en film där verkligheten speglades genom tusen kärleksfulla lögner. För ”Roger Moooooore” och ”det hade jag ingen aaaaaaaning om” och för hela brokiga släkten Lindeman med dess

överflöd av tefatsexperter, punkrockare, influensaforskare, åsiktskonstnärer och julbordskonässörer. Och för alla kluriga visor och galna limerickar och för att du, bland mycket annat, påminde oss om att tiden är ingenting men lagens näsa ofta pinsamt lång.

Kort sagt: Tack för alla skratt, Hasse. För de som vek oss dubbla, frambragte eleganta småleenden eller plötsligt och ångestmättat fastnade i halsen. Men kanske främst för de som värmdes av oss alla ”som satts att leva i besvikelsens epok”, fick oss att tro på det vi trodde på – trots allt. För dig var ju skrattet aldrig en flykt från verkligheten, snarare ett sätt att orientera sig i den och göra den mindre full av skit. För det finns ju så mycket skit i världen, Hasse, nu som alltid. Någon guldålder att längta tillbaka till finns ju inte och har aldrig funnits. Så mycket skit, så mycket ondska.

Du visste en hel del om ondskan, funderade ofta på den. På ondskan i Pålsjö skog i din roman om en alternativ historietveckling där nazisterna tog makten i Sverige, men också om svart-sjuka och hat och lögner falska som vatten, och om den tråkiga, småttigt banala ondskan hos en hjärtlös fabrikör på den skånska landsbygden under det brun-gyttjiga 30-talet, i den tid som inte var ”den gamla goda” utan bara den gamla.

Och som skådespelare var du fantastisk i ”Grisjakten” som den lika dumtråkiga som livsfarliga byråkraten Siljeberg med sin kliniska och rationella grisutrotning. En allegorisk Rudolf Höss i vårt praktiga folkhem.

Du tvekade aldrig att starta äppelkrig mot onskans, dumhetens och tråkighetens tyrannier.

Du visste också mycket om sorgen. Om sorgen hos den femtonåriga yngling du var när du miste din far. Om den djupare, livslånga sorgen hos en trettiosexårig far som miste sin femåriga son. Den fadern var också du. Och sorgen när du som femtiofyraåring 1985 miste din allra bästa vän och medspridaren

av så mycket glädje. Jag minns Tage Danielssons tv-sända begravning. Minns ditt avskedstal där du sa att ”nog suckar den kalla sorgen idag, men jag hör också något annat – de glada skratten från tusenden som du väckt och ska väcka med ditt livsverk”. Så känner vi även vid budskapet om din bortgång.

Nu sover karusellerna. Och nu sover du. Nu är det vi som sörjer, Hasse. Din familj och dina vänner, men också vi som inte kände dig personligen men som sörjer med de som gjorde det, och sörjer över att världen nu än en gång blivit litet dummare, tråkigare och kallare. Med sorgen följer ansvar. Ansvaret att, som du, avdummifiera världen, skrattifiera den och göra den mindre kall. Och med det sistnämnda syftar jag inte på global uppvärmning.

Nu reser du ifrån oss, Hasse. Och vi vet ju vart. För har du varit snäll kommer du till Kramfors när du dör. Men har du varit stygg får du stanna i Dals Långed. Ett helvete, sägs det.

Nej Hasse, det blir ett utomvärldsligt Kramfors för din del.

Där det är ljusst och vackert och möbelhandlaren Robert Lind styr över levande och döda. Där Fröken Fleggman bär mustasch och Sveas gröna och gula hundar viftar ystert på sina svansar.

Du färdas nu i båten med Kolavippen vid din sida, rorsmannen som lugnt tar dig över det oåterkalleliga vatten. Nu kan du luta dig tillbaka och njuta av din sista färd. En mosebaskisk kunglighet på väg mot den sista stranden, där du ska angöra din sista brygga. I landet där falukorven blommar evigt och ägget ständigt är löst, men där avsaknaden av q alltjämt är skriande. Där väntar de, allihop. Gösta och Lena och Monica och Gunnar. Och Tage förstås. Och din son Mats som du äntligen får möta igen. Och jag kan försäkra dig att det kommer att bli ett himmelskt hålligång när ni alla är på plats! Keep swinging!

Tack för allt, Hans Alfredson!

ANDERS LUNDKVIST

Syffestivalen i bilder

FOTO: BERNT LUNDQVIST

Som en inledning på hösten bjöds det i oktober in till Umeås första Sy- och hantverksfestival. Under en helg var det Lilla Julafton för alla pysselfantaster i stan. Utbudet var brett och det var lätt att ströva omkring bland allt hantverksmaterial och all hantverkskonst. För den som kände att inspirationen svepte iväg med en fanns det även ett brett utbud av prova på-kurser och -tillfällen.

FOTO: BERNT LUNDOVIST

Anonyma pysslare

De flesta tror kanske att det här med pyssel är en oskyldig fritidssysselsättning men för många är det en syssla som leder till förfall. På den stora pysselmässan i Bottenköping träffade vi Britta Trasseltråd som fanns på plats för att dela ut informationsblad till de möten för anonyma pysslare som hon är med och arrangerar. Vi slog oss ner över en kopp kaffe för att höra hennes berättelse.

– För många börjar det väl egentligen redan i barndomen när man på dagis får bygga pärlplattor eller väva med garn och när man sen kommer ut i vuxenlivet med all stress så ligger de där pärlplattorna som ett minne om en tid då allt var lugnt och tryggt men då blir det istället ett tvångsmässigt sökande efter något som blivit ouppnåeligt.

Det var så det började för henne själv men hon menar att hon är långt ifrån ensam om denna erfarenhet.

– Det våra möten visat mig är just att detta är något de flesta kan känna

igen sig i. Man vill tillbaka till en tid då allt kändes lugnare och tryggare, mer överskådligt, men man vill ju samtidigt inte bara sitta med pärlplattor, som ju är ganska oskyldiga och intetsägande så man börjar söka sig vidare och det är då det kan gå snett för många.

Själv började hon måla akvarell eftersom det var en annan sak hon hade med sig från barndomen men inte heller det skulle visa sig vara så oskyldigt som hon först hoppats.

– Det fanns ju så mycket mer än de där åtta färgerna man hade på dagis, plötsligt stod jag där i pysselaffären när färgerna hade tagit slut och en hel värld av färger öppnade sig.

Men det låter ju ganska härligt?

– Ja, till en början var det ju det, jag älskar verkligen färger av alla de slag, men sen började jag samla på mig en massa olika färgmärken och akvarellpennor. Jag började experimentera med blandtekniker och snubblade in på akrylfärger och till slut var hela hobby-

rummet fyllt av pennor, färger och papper av alla tänkbara slag och jag visste inte längre hur jag skulle bete mig. Jag la ut ett stort papper över hela golvet och låg och målade hela helgen, jag gick inte och la mig utan sov där på golvet och fortsatte att måla då jag vaknade. Till slut insåg jag att det var tisdag och att jag hade missat två arbetsdagar.

Efter detta insåg Britta att målandet tagit överhanden och hon försökte göra sig av med målargrejerna.

– Jag sålde alla mina färger och stafflin men var nog med att inte sälja allt för mycket till en och samma person, jag vill ju inte utsätta andra för samma sak som jag själv gått igenom.

Men tristessen inför det kontorsarbete hon har på kommunen kändes så småningom oöverstigligt för Britta och hon insåg att hon behövde något som muntrade upp henne.

– Jag började gå en studiecirkel i stickning och tänkte att det skulle vara lättare att kontrollera eftersom det

bara var ett projekt åt gången. Men också för att jag tänkte att det var mer komplicerat att följa ett mönster än att bara ta tag i en pensel och låta fantasin flöda. Men allt garn, det blev lite som de där färgerna och till slut hade jag hela lägenheten full av strumpor, vantar, testbitar där jag testat olika tekniker och garnnystan som ännu inte blivit något. Det är ofta det som är problemet för mig, det finns som inget slut, man kan alltid fortsätta att utvecklas. De där andra damerna på studiecirkel var så duktiga och höll på med en massa andra tekniker så då kom jag in på det där med att blanda tekniker igen.

Plötsligt fann hon sig i en situation där hon experimenterade med en blandning av stickning, virkning och broderi och det hela slutade med att hon åter igen satt uppe hela nätterna och handarbetade.

– Det är ett annat problem, man glömmer bort tiden och plötsligt inser man att hela natten har gått. Ofta slutade det med att min man kom upp från sängen och skulle gå till jobbet, och då kom skamkänslorna, då han insåg att jag – inte heller den natten – hade kommit och lagt mig som jag sagt att jag skulle.

Jobbigast tycker hon dock att samhällets oförståelse inför problemet har varit.

– Det är ju så socialt accepterat, nästan något fint. Människor förstår inte att det kan gå över styr och att man kan tappa kontrollen så som jag gör, ja, att det är ett beroende helt enkelt och vilka konsekvenser det kan få.

Hon berättar att det inte bara varit måleri och handarbete hon testat på utan att hon varit inne på det mesta, såsom scrapbooking, smykestillverkning av diverse slag, drejning och glasfusing men ingenstans har hon kunnat hitta en balans.

– Det spelar liksom ingen roll vad det är jag testar, min kreativitet svämmar alltid över.

Familjens stöd

Det var till slut familjen som fick henne att inse att hon var tvungen att bryta med pysslandet.

– Det gick så långt att jag knappt såg min familj, jag satt uppe och pysslade om nätterna och gick inte och la mig förrän strax innan resten av familjen skulle gå upp. På så sätt trodde jag att

jag skulle kunna dölja att jag suttit uppe hela nätterna men de märkte ju ändå vad det var som hände och jag var inte heller närvarande när de var vakna. Då sov jag.

Botten nåddes då hon sov bort hela dotterns födelsedag.

– Det kändes fruktansvärt och hon gillade inte ens tröjan jag stickat till henne.

Trots detta gav inte familjen upp hoppet utan de såg istället till att hjälpa till att ta tag i problemet.

– Mina barn startade en facebook-grupp för folk med samma problem som mig och det visade sig att jag var långt ifrån ensam så vi började arrangera möten där vi pratade om våra erfarenheter. Bara det där att jag inte var ensam gjorde det lättare. Då behövde jag inte känna samma skuld över mitt misslyckande.

Men även om det var här hon till slut hittade en väg ut ur pysslandet var det inte en spikrak vandring.

– Nä, det är klart, man får ju återfall och ibland kunde det ju till och med vara så att man inspirerades av andra i gruppen, jag träffade till exempel en kvinna som höll på med knyppling vilket jag alltid varit intresserad av och det visade sig att hon alltid varit intresserad av brodering vilket jag sysslade med väldigt mycket med så det var inte en bra kombination. Vi sjönk ganska djupt ner i ett återfall under en gemensam semestervecka men till slut insåg vi ju vad det var vi höll på med och då kunde vi hjälpas åt att ta oss tillbaka igen. Hon brände broderierna och jag brände hennes knyppekudde, sen höll vi koll på varandra efter det.

Högtiderna jobbigast

Nu är det tre år sedan Britta slutade pyssla, eller som hon själv säger, senast pysslade.

– Jag tror att man måste vara medveten om att man när som helst kan råka ut för ett återfall så att man alltid är på sin vakt. Det är ju så lättillgängligt i samhället, var och varannan butik i stan har ju någon form av pyssel så det gäller att tänka sig för så att det inte råkar hamna i varukorgen. Det blir ju svårare och svårare också nu när det finns betaltjänster som Swish som gör det så mycket enklare att spontanhandla något även om man lämnat plånboken hemma.

Framförallt är det kring jul och

andra högtider som det är svårt att stå emot pysselsuget, berättar Britta.

– Ja, då är det ju nästan som ett krav att man ska pyssla med sina barn. Folk tycker att det är så mycket finare med en hemgjord present än med något man köpt och bara det där med att slå in julklappar görs ju nästan till ett pyssel i sig. Det finns en fruktansvärd okunskap kring det här. Allt som har med pyssel och kreativitet att göra ses som något väldigt fint och man kanske inte heller vill eller orkar berätta för folk om sin situation. Folk tror ju nästan att det är ett skämt.

För att göra högtiderna lättare att ta sig igenom ordnar Britta och mötesvännerna alternativa högtidsfränden.

– Vi träffas i en neutral miljö, ofta hemma hos någon i gruppen, och beställer hämtmat som levereras till dörren, även matlagning kan ju vara en fälla för många vid sådana här tillfällen. Sen hjälps vi åt att göra oss av med kartongerna efteråt så att den vi är hos inte får för sig att spara dem, för ja, kartong är ju bland de värsta fällor man kan tänka sig. Nästan allt levereras ju i kartong och med det kan man göra i stort sätt vad som helst. Men det gäller att omge sig med människor som förstår ens situation och som förstår att man inte är en tråkig människa. För det är man inte och det är ju ingen som vill känna sig tråkig, framförallt inte när det ju snarare är tvärtom. Man är alldeles för kreativ, säger Britta.

I jul arrangerar de därför ett alternativt julfirande och Britta ska självklart vara med.

– Det är ju mest det där att man återihop, sen umgås vi mest med varandra resten av kvällen. Det är ett problem det där när man träffas, att man kan ju inte ens ägna sig åt det man faktiskt kan hantera eftersom det finns andra som inte klarar av det. Som matlagning till exempel, det är inte ett problem för mig men det handlar om att visa hänsyn gentemot de som inte kan hantera det och det är ju samma sak för dem med mina problemområden. Och samtidigt vet man aldrig när det går över styr så det är lika bra att låta bli, resonerar hon och hon avslutar med att hälsa alla som vill fira en riktigt oinspirerad jul hjärtligt välkomna till deras alternativa julfirande.

TRYCKFELSNISSE

Väl värd den långa väntan

Filmen "Blade Runner" kom 1982. Alla beundrare av den har väntat på fortsättningen. Nu, efter 35 år, har den manifesterats under namnet "Blade Runner 2049". En efterlängtat film och ett "bio-måste"!

För alla inbitna Blade Runner- och sci-fi-fans kom nu äntligen en ny milstolpe i filmhistorien. Det handlar om filmen Blade Runner 2049, producerad av Ridley Scott och regisserad av Denis Villeneuve. Det har också gjorts tre kortfilmer som fyller ut handlingen och förklarar vad som hände mellan den första filmen och uppföljaren, "Blade Runner: Black Out 2022", "2036: Nexus Dawn", och "2048: Nowhere to Run". Den första filmen är animerad och regisserad av Shinichirō Watanabe, medan den andra och tredje filmen, vars regissör heter Luke Scott, är vanliga spelfilmer.

Blade Runner 2049 tål verkligen att begrundas, och det hjälper att ha tränat innan man ser den eftersom den är nästan tre timmar lång. För att skapa

rätt atmosfär, miljö, känsla, design, färgpalett och sinnesstämning har de gjort extra långa scener som törs känna lugnet. Vilket med facit i hand känns helt rätt, alldeles för många snabba scener med allt för snabba klipp skulle inte kännas rätt i just Blade Runner-världen och heller inte göra handlingen rättvisa.

Ryan Goslings porträttering av replikanten "K" är helt fenomenal, bara hans timing och emotionella ansiktsuttryck vid filmens första konflikt visar att han är som gjord för att agera en erfaren och trogen "bladspringare". Jag tycker att en som publik får uppleva samma slags uppgivenhet inför det dystopiska världsläget, den katastrofala miljöförsämringen, makthierarkier och den sociala "ta vad en kan"-strukturen som karaktärerna i filmen. Allt detta återspeglas i Ryan Goslings skådespel och kroppsspråk och går även igen i den desperation som en upplever hos alla inblandade karaktärer och deras starkt passivt-aggressiva underton i

den underförstådda nedräkningen till drama, konflikt och våld.

Filmens kvinnliga aktörer svarar för minst lika kraftfulla skådespelarinsatser som ger gestalt åt hela det framtida samhälle som vuxit fram. De onda Luv och Joshi som vill regera med minutiös järnhand för all framtid, samt de goda revolutionära motviktarna ledda av Freysa som gör allt för en bättre, ljusare, konstruktiv och positiv framtid.

Självklart är Harrison Ford, som spelade huvudrollen i filmen från 1982, med även i denna uppföljare. Liksom då spelar han, den numera föredetta, "bladspringaren" Rick Deckard med samma briljant och charmigt bestämda attityd. Det är kraftfullt, formidabelt och minst lika proffsigt nu som då. Under karmans lagar dröjer det inte länge förrän hans och "K"s vägar sammanfaller vilket är oundvikligt i kampen om att vinna uppgörelsen.

TORBJÖRN VIKSTRÖM

En modern och episk rymdsaga

Ännu ett spektakulärt filmäventyr av den franske regissören och sci-fi-skaparen Luc Besson, vars namn bland annat är känt för filmer som "Det femte elementet", "Nikita", "Leon" med flera, har efter lång väntan på rätt tillfälle skapats.

Länge har Luc Besson velat göra en uppföljare till "Det femte elementet", men liksom många andra innovatörer har han väntat på tillräckligt effektiv teknik, främst då inom grafik och animation. Så först nu, då det går att frambringa det mesta visuellt, blev "Valerian and the City of a Thousand Planets" gjord. Jag tycker dock att "Det femte elementet" har mer själ

och djupare skådespelarinsatser, vilket bland annat beror på valet av aktörer. En annan aspekt i detta är att skådespelarna i "Det femte elementet" – Milla Jovovich, Gary Oldman, Bruce Willis och Chris Tucker – vid tillfället inte

var av purung natur och att en då kan räkna med mer erfarenhet, expertis, timing och charm. Jag tycker dock ändå att de unga huvudrollsaktörerna i "Valerian and the City of a Thousand Planets", Dane DeHaan och Cara Delevingne, gjorde ett bra jobb beträffande energi och attityd.

Filmen "Valerian and the City of a Thousand Planets" baseras på de franska seriealbumen, med liknande långa titlar, som publicerades från 1967 fram till början av 2010-talet av bland annat tecknaren Jean-Claude Mézières. I dem upplever läsaren äventyr med Laureline och Valérian (Linda och Valentin på svenska). Luc Besson har enligt mig verkligen lyckas återskapa dess universum med storslagna, hisnande och färgsprakande vackra vyer och landskap, i stil med Guardians of the Galaxy fast ännu vackrare.

Filmen utspelas i det 28:e århundradet och agenterna Laureline och Valérian ger sig på order av försvarsministern ut på ett uppdrag till staden Alpha – en ständigt växande rymdmetropol där varelser från ofantligt många delar av kosmos under hundratals år

förenats för att dela kunskap, intelligens och kultur med varandra. Uppdraget går ut på att lösa ett mysterium där de två agenterna måste anstränga sig till det yttersta för att identifiera det förgörande hotet. Båda ställs inför ständiga prövningar och utvecklande utmaningar medan de slungas från den ena exotiska miljön till den andra.

Landskapsmiljöerna är verkligen fantasieggande med episka perspektiv och hela färgspektrat. Allt från dunkla grottor, undervattensvärldar, monumentalt höga digitala informationsmonoliter och himmelska vackra bebodda stränder som glimmar och glittrar till rymden bortom allt. Den virtuella marknaden i början av filmen är, bara den, något som gör filmen värd att se eftersom den imponerar genom att låta huvudkaraktärerna integreras med VR-dimensioner och portaler. Denna filmatisering av den klassiska grafiska romanserien "Linda och Valentin" är, enligt min mening, en modern och episk rymdsaga.

TORBJÖRN VIKSTRÖM

Vad man glömt att minnas eller bara inte kommer ihåg

Efter att motvilligt ha låtit mig grävas fram ur mitt grävlingsgryt av filter, självömkan och Youtube-videos lika bittra som jag själv satte jag mig ned för att skriva. Endast för att mötas av nästa problem, att inte minnas vare sig hur man skriver en sammanhängande text eller vad jag ursprungligen tänkt skriva om. Så jag gjorde

vad varje vettig människa skulle göra i detta läge – jag satte mig och surade och såg några videos till medan jag åt kakor och tyckte att världen var dum.

Efter att ha sansat mig en aning gjorde jag det näst bästa, vilket var att skriva om det hela. Det leder oss in på ämnet ”saker som man egentligen vet men av någon anledning tillåter sig själv att glömma bort

med jämna mellanrum och som därför kommer som en överraskning”, ganska exakt som ett brev på posten numera då det är en total överraskning att något kommer fram överhuvudtaget.

Till en början skulle jag kunna ta något som faktiskt överraskar mig varje år, nämligen att det blir mörkt redan på eftermiddagen och att det dessutom blir kallt på vintern, men det känns nästan lite billigt. Speciellt som det faktiskt inte överraskat mig i år då jag gått och frusit sedan slutet av juli.

Vad som däremot lyckas ta mig och många andra på sängen, förvånansvärt många andra om man ska döma av tidningarnas rubriker, är vintern. Då talar jag

självklart om det faktum att det blir halt när nederbörd kommer i kontakt med den kalla marken och blir till sån där is, ni vet. Akuten fylls på nytt med stukade handleder, vrickade fötter och markant mörbultade, men annars oskadda, ändalykter i alla möjliga och omöjliga färgkombinationer medan dikena fylls av bilar av alla märken och storlekar.

Trots att vi vet att fukt och kyla tillsammans blir halt och obehagligt rusar vi ut ur våra hus och lägenheter på den osandade backen och lyfter med ett förvånat tjut båda fötterna samtidigt. Detta för att sedan påminnas mer eller mindre bryskt om att tyngdlagen också är en sån där sak som finns och tydligen fortfarande fungerar, även om vi kanske önskar att den inte gjorde det. Själv drar jag nytta av att ändå vara halt och lytt och fnissar lite i mjugg där jag stakar mig fram med min krycka som stöd medan alla dessa jäktande ”friska” människor glider runt som Bambi på hal is.

En annan form av vatten som verkar ta mer än halva Sverige som en glid-tackling i en korpenfotbollmatch är isens aningen timidare kusin, snön. Jag säger ”timid” men egentligen menar jag nog snarare förrädisk, smygande slug och rent av ondskefull. Den ser så söt och fin och oskuldsfull ut där den ligger på marken och de flesta fylls av något slags barnslig glädje när de ser den. Jag menar, det har ju skrivits otaliga sånger om hur underbart det är. Jag är däremot övertygad om att ingen av de som skrev dem pulsade till skolan i knähög blötsnö med lappvantar inkommande diagonalt i styv kuling.

Jag tror inte heller att de försökt skotta en uppfart drevad upp till midjan med pudersnö som bara glider av skyffeln trots dina bästa försök att åtminstone vifta detta vita vintermögel åt rätt håll; medan det bara faller mer och mer av otyget från den gnistrande blå himlen som egentligen inte borde kunna förmedla någon nederbörd alls men som gör det i alla fall. För mig som bor i Norrland och har gjort det i minst halva mitt liv men ursprungligen är sörlänning är det dock aningen udda att tidningarna varje år fylls av insändare vars författare klagar på snön och försöker dölja sin egen brist på förberedelser genom att skylla på kommunens dåliga plogning. Samtidigt som de själva

i samma mening kan klaga på dålig planering och hur plötsligt snön kom.

Då det, utan att skämta, verkar som att vi snöat in på vintern här känns det för mig naturligt att fortsätta diskutera beteenden och fenomen vi gärna tillåter oss själva att glömma och misstag som kanske gärna sopas under mattan arkiverade under ”syns inte, finns inte”. Till dessa hör ett fenomen som vi, som så mycket annat, direktimporterat från USA. Jag talar då inte om att börja spela julsånger i butikerna sekunden efter att Halloween-prylarna tagits bort från hyllorna utan snarare om Black Friday och allt detta för med sig.

Som om vi inte hade nog med tveksamt motiverade reor där priserna först trissats upp under året för att de ska se bättre ut när reorna kommer har vi nu ytterligare en anledning att spendera våra surt förvärvade slantar. Många ser det som en möjlighet att vara ute i god tid och kanske fynda julklappar för att sedan kunna tillbringa december lojt tillbakalutade i en fåtölj eller något annat mysigt, men låt oss kalla en spade för en spade här. I slutänden kommer de flesta att spendera mer pengar än de borde på alla dessa tuffa småprylar de själva vill ha, så att när rean väl är över står de där med en näve full av fakturakopior och den där tomma känslan i magen som påminner dem om att det nu helt plötsligt är december och de har fortfarande inte köpt några julklappar alls.

Detta leder mig osökt in på något jag personligen, liksom många andra, aktivt försökt förtränga de senaste tio eller femton åren – julruschen.

Denna underbara tid på året som inleds sista veckan före jul då människor som borde veta bättre förvandlas till en ohelig korsning av en skum japansk gameshow och Flugornas herre. Då de förkastar allt mänskligt medkännande i jakten på julklappar till släktingar de knappt känner och deras respektive som ingen egentligen gillar, med löftet om att aldrig någonsin vara så sent ute igen (förrän nästa år). Sitt klimax når dock julruschen under de två, eller snarare en och en halv, sista dagarna före jul. Hela dagen den tjugotredje och förmiddagen den tjugofjärde övergår striden i fullblåsta Hunger games där bara en kan vinna och även den timidaste pensionär blir

ett vilddjur beredd att offra armar och ben (åtminstone någon annans) för att hitta den där sista julklappen till den där avlägsna kusinen som inte dykt upp vid ett enda frande på trettio år men bestämt sig för att komma nu.

Blod, svett och hårtestar täcker galleriornas golv och hyllor när alla sedan utmattat jäktar hem för att hinna sitta ned och ha trevligt med familjen med glögg, Kalle Anka och julmiddagen som de hoppas att någon kom ihåg att ta ut ur ugnen medan de själva sprang gatlopp genom helvetets käftar.

För att inte helt krossa er uppfattning om julen och dess mening tänkte jag vara snäll och hålla mina vässade klor och huggtänder från den och istället faktiskt hoppa flera dagar framåt. Till något vi alla borde komma ihåg från föregående år, men som med återblickens rosafärgade glas och åtskilliga glas av något annat på nyårs-afton tenderar att verka mycket bättre än det var – mellandagsrean.

Mellandagsrean är nog egentligen sorgligast av alla reor om man tittar på den med klara ögon och en hälsosam skepsis. Alla dessa människor, fyllda till bredden med julmat och fina känslor och plånböckerna fulla med presentkort och sparpengar, som ger sig ut för att verkligen ta vara på julens sanna anda vilken verkar vara att fynda. Att i det läget inte tänka på att företag vill tjäna så mycket pengar som möjligt in i det sista är ett misstag vi aldrig minns att vi gjort varje år så länge vi haft egna pengar. Det är nämligen hylla efter hylla och display efter annan av utgående modeller till kraftigt nedsatta priser ... eller är de verkligen så billiga som vi tror? Kostade inte den där DVD-spelaren bara aningen mer när de hade rea i somras och vad kostade egentligen den där kameran när den precis kom ut? Det spelar ingen roll, den är ju på rea så den måste du ju självklart ha. Ja, det måste du, precis som förra året.

Det bästa med hela den här kråksången målad i grått och svartaste natt är ju att när väl Black Friday, jul och mellandagar har passerat och våren börjar krypa sig fram någon gång runt mitten av april kommer ingen komma ihåg vad det var de glömde bort att minnas.

RONNIE BERG

I fablernas och parablernas värld

En fabel kan avse en synnerligen välskapt lögn, och en parabel kan beskriva en matematisk, symmetrisk kurva. Inom litteratur är de dock två olika format av narrativa analogier. Analogi betyder ungefär likhet och används bland annat som en term för liknelser. "Röd som en ros" är ett exempel på en analogi. Berättelser brukar i allmänhet ha ett visst analogiskt värde, men den moderna berättelsen strävar ofta efter att analogin ska vara subtil. Idag kastar Kulturvinkeln dock ett getöga på de slags berättelser där analogin är allt.

Fabler och parabler har gemensamt att de är korta, kärnfulla och har ett budskap som kan vara mer eller mindre tydligt. Likt sagan, om vilken ni kan läsa i Kulturvinkeln nr 3 2017, ska berättelsen inte ange detaljer om tid och rum – däremot skiljer de sig något i exakt hur vaga och allmängiltiga de ska vara.

Den enklaste skiljelinjen man kan dra mellan fabel och parabel är att den förstnämnda i regel har talande djur eller objekt i huvudrollerna medan den sistnämnda sällan gör sådana avsteg från verkligheten; parabeln har oftast människor som talar och en verklighet som är mycket nära till hands. Parabeln är mer sannolikt mer specifik i tid och

rum eftersom människors beteenden och förhållanden förändrats avsevärt under vår tid på jorden, medan naturen är mer konstant, och många parabler har sitt ursprung i religiösa texter. Fablerna drar mot en mer folklig tradition och bebländar sig ogärna med vare sig flaggor eller kyrkor. En räv är en räv, oavsett var i världen den är. Dock kan samma djur associeras med helt olika attribut beroende på kulturen varifablen uppstod, vilket kan tänkas lämna något slags kulturellt spår i en fabel.

Med detta sagt om fablernas och parablernas likheter och olikheter ska vi nu titta närmare på dem var och en för sig.

Fabler

Aisopos är ett namn som är oundvikligt att stöta på om man efterforskar fabler. Det är inte helt lätt att skaka fram särskilt mycket obestridbar fakta kring honom. Det är mycket möjligt att en Aisopos, såsom kulturhistoriker tänker sig honom, inte egentligen existerat – Aisopos kan mycket väl vara mer legend än man. Hur det än må vara med den saken så sägs han vara källan till en hel uppsjö av fabler, allt från klassiska "Haren och sköldpaddan" till den cyniska "Bonden och huggormen" (som hör till ovanlighe-

terna, så tillvida att en människo-gestalt har en talande roll).

Nuförtiden anses berättelser om talande djur främst vända sig till den yngre generationen, men under antiken berättades fabler i hög grad för vuxna. Deras innehåll ansågs ha högt kulturellt värde, kanske eftersom konst under antiken hade som huvudsakligt syfte att lära om just moral. Idag blir de vuxna läsarna och åhörarna nästan lite kränkta om de förstår att en lärdom håller på att förmedlas till dem via underhållning. Men kanske finns det en poäng i att ge fabeln en chans, för att påminnas om – eller kanske utmana – de viktiga lärdomarna som serveras så behändigt.

En fabel berättar om ett stundande krig mellan fåglar och däggdjur, där fladdermusen blir osäker på vilken sida han ska ansluta sig till. När fåglarna försöker rekrytera honom säger han att han är ett däggdjur, när däggdjuren kommer med samma anbud säger han att han är en fågel. Turligt nog lyckades fåglar och däggdjur sluta fred och kriget uteblev, men när fladdermusen då försökte delta i fåglarnas firande drev de honom på flykt. Han for till däggdjuren men även där tvingades han till reträtt. Han insåg, lite för sent, att den som är varken det ena eller det andra inte har några vänner.

Fabeln om haren och sköldpaddan går som så, att en sköldpadda en dag utmanade den skrytsamma haren till ett lopp. Haren sprang naturligtvis mycket fortare, men i sin arrogans tog haren en tupplur halvvägs till målet. När haren vaknade hade sköldpaddan sakta men säkert tagit sig i mål. Denna variant byter ut tuppluren mot en selfiesession och gestaltar sköldpaddans ihärdighet med en mer praktisk användning av den hisnande teknologi vi har att förhålla oss till i modern tid.

ILLUSTRATION: RONNIE BERG

Fabelns styrka är dess absurditet – eftersom alla som lyssnar vet att premisen är påhittad (djur kan vanligen inte tala) så gör de sig inte besväret att ifrågasätta trovärdigheten, och kan därför uppleva en högre sanning än vad mer jordnära berättelser kan erbjuda. Lärdomarna är sådana att såväl barn som vuxna har vinning av dem, detta oavsett deras förutsättningar i livet. Fördelen med att gestalta moral via djur är att man kan använda sig av djurets tillskrivna egenskaper för att snabbt etablera vem som är ond och vem som är god, till skillnad från mänskliga karaktärsporträtt där man behöver visa en människas onda gärningar innan läsaren eller åhöraren registrerar hennes motbjudande natur.

Parabler

Om Aisopos är den händelsevis mytiska figuren som tillskrivs fabeln är Jesus troligen att betrakta som parabelns motsvarighet. Många i vårt land kända parabler har hämtats från Nya Testamentet, från det som kollektivt kallas Jesu liknelser. Det har sagts om Jesus förmodade användande av parabler att han använde det vardagliga och familjära för att förmedla gudomliga budskap. Som tidigare nämnts har de inte vanligen

med talande djur eller objekt utan håller sig till händelser som mycket möjligt kunde ha hänt. Liknelsen om den förlorade sonen är ett klassiskt exempel på en kristen parabel.

En känd parabel som inte tillskrivs kristendomen är den om prinsen som tror att han är en tupp. Prinsen börjar äta från golvet, vägra kläder och sitta naken under bordet. Till slut kommer en vis man som, istället för att försöka övertyga prinsen att han är en människa, själv börjar äta från golvet, vägra kläder och sitta naken under bordet med prinsen! Den vise mannen säger till prinsen att han också är en tupp. Efter att ha vunnit prinsens förtroende berättar den vise mannen att även tuppar kan äta från tallriken på bordet och bära kläder. Allt eftersom börjar prinsen återigen bete sig som det förväntas av en människa, tills han slutligen anses helt botad. Budskapet sägs ofta vara att man måste möta den man vill hjälpa på deras nivå.

Som tidigare nämnts kan parabler bli något färgade av sitt ursprung. En tämligen modern parabel är "Liknelsen om det krossade fönstret" av Frédéric Bastiat, som illustrerar ett felslut inom kapitalistisk ekonomi. Denna parabel hade näppeligen kunnat berättas för 700 år sedan och skulle ha svårt att få

fäste i länder som inte följer den kapitalistiska marknaden. Ett barn har föga vinning av den affärsmässiga lärdomen som dras. Företagare, å andra sidan, kan dra desto större nytta av den något mer detaljerade lärdomen.

Eftersom människor är de vanligaste huvudpersonerna är det mindre sannolikt att karaktärerna i en parabel är bundna av någon slags karikatyrmässig natur. Deras gärningar och insikter är mer intressanta än deras arv. Parabler beskriver ofta hur människan fungerar, inte hur olika människor fungerar olika. Den som läser en parabel kan ofta därefter välja väg i livet för att bli mer som de goda, eller som de onda.

Avslutningsvis kan fabler och parabler vara utmärkta verktyg. Precis som med alla verktyg kan de dock förstas användas med ont uppsåt – uppfostran är inte långt bort från propaganda. Likt en matematisk parabel speglar de varandra, hur mycket de än går i motsatta riktningar. Säkerligen kan alla möjliga politiska tokigheter motiveras med en välformulerad fabel eller parabel. Att läsa fabler och parabler med ett aktivt, kritiskt sinne kan vara ett första steg till att kunna se när en fabel är just en fabel – en välskapt lögn.

EMELIE KLEIN

Ett välbehövligt inslag som sticker ut

FOTO: NIKDESIGN & TORBJÖRN VIKSTRÖM

En visuell fest för tatueringens älskare. Så skulle man på ett enkelt sätt kunna beskriva Ume Tattoo Fest, men mässan rymmer mer än det som ögat ser vid en första anblick. Det är uppenbart att Ume Tattoo Fest har utvecklats till att bli en träffpunkt som lockar inte bara besökare utan även tatueringens bransch att blicka norröver. Tatueringarna från hela Norden, men även från Spanien, Argentina och England finns representerade på mässan, där nålarna aldrig tycks sluta surra. Att gå in i Noliahallen är som att gå in i en bikupa. Runtom i de olika utställningsbåsen låter besökare tatuera sig. Mycket verkar genomtänkt och välplanerat. Allt är seriöst, välorganiserat och välskött, men det finns också de tatueringarna som gjort en gimmick av att låta kunderna kasta pil på motiven och se vad som händer.

Variationen bland motiven är enorm – från de klassiska till de futuristiska, färg till svartvitt, stort till smått. Nästan oavsett vilket motiv man söker finns en tatuering som stil kan passa för idén. Mässan rymmer runor, japanska tatueringar och vid en monter tatuering Ninnileo Daelander (Fröken Räv) stiliserade vaginor på en besökarens hand.

På mässan fanns dessutom mer än bara tatueringarna. Allt från air-brush-konstnärer och hattförsäljare till hoppborgar från Hazeland och Darth Vader med följeslagare (från 501st Legion Nordic Garrison). Mässan lockade såklart många tatueringens fans men även de som ännu inte hade låtit nålen röra skinnen vandrade bland monter och verkade njuta, ung som gammal. En som verkligen stack ut var Syster Laser, som istället för att tatuera

erbjöd laserbehandlingar för att ta bort tatueringar. Här hade man verkligen sett sin marknad som företagare!

Det bjöds också på framträdanden och tävlingar. För de kräsmagade kanske inte suspension-showen (när man lyfter personer i krokarna) var lätt att se men såväl herrarna som hängde från knävecken som kvinnan som satt i lotusställning verkade stormtrivas i luften där de hängde. De som ville prova på hur det kändes kunde vända sig till teamet bakom eventet och prova på. De kallade sig passande nog för "Hooked on a feeling".

Sammanfattningsvis var Ume Tattoo Fest en trevlig och välorganiserad tillställning, ett välbehövligt inslag av något som sticker ut i Umeås kulturutbud.

VILLE ANDERSSON

Friheten på barrikaderna av Eugène Delacroix, 1833

Romantiken

De revolutionära borgarnas konstriktning

Kulturvinkelns fotografer Bernt Lundqvist och Peter Lindqvist gör en djupdykning och utforskar romantiken som konstriktning. Vi intervjuar Ann-Catrine Eriksson, konstvetare vid Umeå Universitet, för att få en inblick i romantikens konst och höra vad hon har att säga om våra tolkningar.

”Det krävs nästan lite revolution för att få det romantiska uttrycket att fungera. Det är borgarklassens konst och den hör ihop med nationalismen. Det handlar mycket om att framhäva det egna landets natur och att lyfta fram de nationella uttrycken, sagorna och berättelserna, berättar Ann-Catrine.

Det är i början av 1800-talet, i efterdyningarna av den franska revolutionen, som romantiken som epok inleds i Tyskland. Den fick även sin spridning till Frankrike och England medan det dröjer ytterligare ett tag innan den når Sverige i form av nationalromantik. Från början är det en litterär och filosofisk rörelse och den tyska poeten Novalis är en av centralfigurerna.

Ann-Catrine Eriksson

– Hans diktning är väldigt viktig för många i början. Han myntar, i en av sina dikter, begreppet ”längtans blå blomma” som kom att bli en återkommande symbol och ett förhållningssätt inom romantiken. Den står för längtan, evigheten och det onåbara och det här tränandet som finns är en återkommande del inom romantiken.

Att det är en konstriktning som hämtar näring ur revolutionen tror Ann-Catrine beror på att den oroliga tiden öppnar upp möjligheten att uttrycka sina känslor på ett nytt sätt.

– Under hela 1800-talet finns det ju mer eller mindre puttrande politiska stridigheter över Europa. Det är en väldigt påtaglig politisk situation och det påverkar konsten. Dels är det en tanke kring vart förnuftet tog folk och just att det är en våldsamt och orolig tid gör att den känslobaserade konsten kan slå an en ton i den tiden. Det är ett sätt att hantera dramatiken och att kanalisera den i berättelser som är trygga mitt i all orolighet. Man ställer frågor som vad det är som får folk att bli onda, vilket ju franska revolutionen resulterade i.

FOTO: BERNT LUNDOVIST

Ann-Catrines tankar: Det är ett ganska stillsamt landskap vilket ju skiljer sig från de traditionella bilderna med väldigt dramatiska landskap som man brukar se. Den här bilden förhåller sig snarare till den romantiska filosofin, att ha blicken på naturen och se andligheten i den. Att inte bara se ytan utan att faktiskt också vara i naturen och verkligen ta in den i kropp och själ.

De ville gott men det blev en tyrannisk ordning. Sådana frågor hanteras kanske också bäst med den här dramatiska ”natur kontra kultur”-tematiken som ofta förekommer i konsten.

Att det var en ny klass, borgarna, som tog makten efter revolutionen är också något som får betydelse.

– De behöver ett eget formspråk och aristokratin har ju alltid haft det klassiska i sin rygsäck, alltså måste borgarklassen hitta ett eget uttryck och där kommer det här med romantiken in. Det hänger ihop med tiden och tendenserna helt enkelt.

De uttryck som står mot varandra är nyklassicismen, som plockar upp den grekisk-romerska estetiken och där de demokratiska förtecknen är viktiga ur ett politisk hänseende. Här är teckningsförmågan det som värderas högst eftersom detta tyder på konstnärens intellektuella förmågor. Mot detta står romantiken där känslan och inlevelsen är det viktiga.

– De har inget emot demokrati men man ser också hur nyklassicismens språk leder till någon slags torftighet. Inom romantiken är det framförallt känslan som är det viktiga, man hyllar de emotionella krafterna med andlighet, spiritism och mysticism - det oförklarliga. Man vill inte vara lika förnuftiga som nyklassicisterna och följaktligen är man inte lika intresserad av teckning utan det blir det måleriska som är viktigt, färgerna och hur de kontrasterar mot varandra. Det är inte några tydliga konturer och linjer utan allting blir expressivt i färg, form, ljus och skugga

och andra effekter vilket en nyklassicist naturligtvis bara tycker är sensation.

Men även om det ofta beskrivs som att de olika konstrikingarna utvecklas genom att vara varandras motbilder menar Ann-Catrine att det mest är en praktisk dramaturgi i historiskrivningen.

– Det beskrivs ju så, de är ganska bra antagonismer och delvis stämmer det men de är lite varierande, de löper parallellt med varandra och ibland går de omlott med varandra. Men framförallt handlar det om att de attraherar olika ideologier och maktfunktioner, aristokratin håller fast vid klassicismen längre och det är väldigt tydligt att det är en borglig publik som köper den romantiska konsten när de kommer upp sig och får pengar. De är de nya handelsmännen som börjar göra klipp av ekonomisk art och som attraheras av den här konsten.

Uppvärderandet av känslouttrycket ledde också till att det växte fram en genikult där man hyllade de konstnärer som kunde släppa fram sina känslor.

– Det fanns ju ett rationellt förnufts-tänkande även inom borgerligheten, alla kan inte gå åstad och bara känna och agera efter sina känslor, men det finns de som är förunnade. En ny form av elitism började utvecklas, där de som i sitt konstnärsskap kunde uttrycka de här känslorna sågs som genier och kunde få kontakt med något gudomligt eller andligt.

En effekt av detta blev att fokus flyttas till konstnären som individ och det är här dagens idé om vad en konstnär är föds.

– Tidigare har konstnärer arbetat på beställning från kyrkan, staten eller liknande och det har varit väldigt strikt. Under 1800-talet börjar det komma fria konstnärer som målar för en publik som de tänker ska köpa deras alster för att de tycker om konsten.

Natur, nationalism och det sublimes

I det nya känslouttrycket blir naturen ofta en viktig symbol och de dramatiska landskapen är ofta en central del inom konsten.

– Det är väldigt dramatiska motiv, ofta från naturen som ju är okontrollerbar och som anses underbar av den anledningen. Det är skeppsvrak, stormar och oändliga landskap med kraftfulla himlar och väderfenomen och det är väldigt ofta ”människan mot naturen”. Det finns även en tanke om att naturen ska fostra människan och att om man bara lyssnar så finns Guds budskap i naturen. Man börjar prata om det sublimes - det som är större än livet självt. Det finns ett slags religiositet i filosofin men det är inte de kristna dogmerna.

Som ett exempel på detta nämner Ann-Catrine ett av romantikens mest centrala konstverk, Caspar Davis Friedrichs målning ”Vandraren över dimhavet”.

– Det är de här storslagna landskapen och en liten liten människa. Mannen som ser ut över det stormande havet är en typisk sådan bild. Det är den farliga naturen som man ska stå i och förhålla sig till och gärna bemästra och vinna över på något sätt. Det finns också ett budskap om att respektera

FOTO: BERNT LUNDOVIST

Ann-Catrines tankar: Här är ju en Marcus Larson-variant med dimma och natur. Den är också väldigt stillsam, det ska vara lite mer dramatik, det finns ju förvisso dimma vilket ju är naturmystik, men det är ingen riktig konflikt. Men det finns en magisk elegans så det är återigen mer filosofin inom romantiken som fotografen fångat.

naturen och att förstå dess kraft och att den är mycket starkare än oss själva. Det gäller att leva med den och överleva den. Eller att underkasta sig den, till exempel när det kommer till skeppsvraken som Friedrich också gör några fantastiska bilder av.

Friedrich tillhör den tyska romantiken och här var de stora dramatiska naturskildringarna det centrala, men eftersom nationalismen också var en central tanke inom romantiken kom den att skilja sig åt beroende på vilken del av Europa det handlar om.

– Det beror ju dels på den uppfattning man har av den egna nationen, i England är det väldigt mycket landsbygden och det enkla folket. ”Höskrindan” av John Constable är ett berömt verk i England, det föreställer en man som kör en höskrinde som håller på att välta över en bäck vid en kvarn, ganska idylliskt men med en liten ton av dramatik. Det handlar om den vanlige mannens strävan, det är tanken om det enkla och sunda livet.

Men i England fanns även William Turner som hade ett betydligt mer dramatiskt uttryck.

– Han förebådar nästan impressionismen i sitt sätt att måla, det ser väldigt skissartat ut och känns som ögonblicksbilder. Han gör bland annat ett konstverk som heter ”Rain, steam and speed” som visar ett tåg i en regnstorm. Det är ett lokomotiv och man ser gnistorna från ångan och eldningen i loket, ett regnoväder som suddar ut sikten och även lokets fart illustreras, så det är något helt annat

än till exempel ”Höskrindan”. Det har en koppling till den industrialism som också påverkar konsten.

Detta medan man i Frankrike i stor utsträckning influerades av kolonialismen och den exotism som följer med denna.

– Vi reser ut från Europa och koloniserar andra länder. Frankrike skaffar sig kolonier, Tyskland skaffar sig kolonier, England skaffar sig kolonier, ja till och med Sverige försöker skaffa sig kolonier. Det är ju de tre stora europeiska kolonialmakterna som är ledande i den här rörelsen. Vi har förvisso haft Ostindiska Kompaniet som funnits ett tag men det blir en utveckling där man plockar upp exotismen och använder sig av den på ett nytt sätt. Så konsten öppnar upp för världen, vi får det orientalistiska och det exotiska på olika sätt och tanken är att man vill hitta något ursprungligt.

Den orientalistiska konsten gjordes i första hand för publiken hemma i Europa.

– Eugène Delacroix gör till exempel en tavla som heter ”Lejonjakten”, som visar en bild av en man på häst mot ett lejon i Nordafrika, det vill säga deras kolonier, så det de tar med sig är berättelser om hur de koloniserar delar av Afrika. Man slår ner lejonet, och då får man spänningen. Det är dramatik, det är lite blod, det finns fara och då kommer man in på det sublimes. Men man tittar på det från distans så man är trygg. Det är egentligen samma fascination som den vi kan känna inför skräckfilm.

Exotismen användes även för att modernisera konsten i Europa och för

att komma med något nytt, en ansats som görs utan större eftertanke.

– Man använder sig av det ”exotiska” utan att bry sig särskilt mycket om huruvida det är autentiskt eller inte, så det blir nästan någon slags teaterkostymering. I Frankrike har du till exempel Dominique Ingres som gör odalisker, det vill säga nakna haremskvinnor. Istället för att måla traditionella nakenakter väljer han att placera dem i en exotisk haremsmiljö. Det gör att det är ok att titta på det medan man tänker ”men se så förfärligt de här männen behandlar sina kvinnor när de låser in dem i sina harem”. Samtidigt som man vid samma tid själv knäpper upp och låser in kvinnor på ett helt annat sätt. De tvingas till exempel bära otympliga kläder såsom hårt snörda korsetter och får inte vara ute ensamma på gatorna. Exotismen blir en nyckel till att uttrycka det som är lustfyllt och ”naturligt” men som den borgerliga civilisationen förbjuder på hemmaplan. Då kan man använda det exotiska för att få utlopp för de lustarna och de känslorna. Det kan vara en spelplats för andra normer än de egna.

Den nordiska stormakten Sverige

I Sverige dröjer det ett tag innan romantiken får sitt genomslag och vi kommer därför snarare direkt in på nationalismen. Till stor del beror detta på den politiska stabilitet Sverige befunnit sig i.

– Behovet av att uttrycka nationalism hör ihop med ifall man känner av ett hot utifrån och Sverige är ju någon form av nordisk stormakt. Danmark var ju i

Ann-Catrines tankar: Det här var ju också ett vanligt stråk, det här med kyrkan och det gotiska tyckte man väldigt mycket om. Det här blir en modernare variant av det. Det är en referens till det medeltida som har gjorts ståndsmässig, stram och perfekt. Det svartvita fotot gör ju att bilden blickar tillbaka på någonting och det är en ganska dramatisk komposition.

krig med Tyskland om Schleswig-Holstein. Norge har gått mellan Sverige och Danmark på olika sätt och Finland har relationer med Ryssland så Sverige har liksom ingenting att jämföra sig med och därför tar sig romantiken andra uttryck helt enkelt. Det blir nationalromantik. Vi ser tillbaka på Vasa-ätten och bygger borgar och sånt som påminner om Vasa-borgar. Vi tittar på medeltidskyrkorna och på den egna traditionen men det har inte samma revolutionära kraft. Borgerskapet behöver inte besegra aristokraterna genom revolution utan man gör det genom handel. Vi mer eller mindre förhandlar oss till maktskifte så vi har inte en lika dramatisk utveckling, vilket ju är väldigt bra på många sätt och vis men det gör att vissa av de här stilarna som hänger ihop med oro och dramatik inte riktigt passar in.

Men även om vi tack vare att Gustav III stävjar en svensk revolution genom sina reformer och genom att göra en egen revolution finns det fortfarande oroligheter.

– Det finns ju fortfarande en rädsla för, och medvetenhet om, vad som sker i övriga Europa och det finns en rädsla för en revolution. Borgerskapet oroar sig för att strejker ska utbryta och för att det ska uppstå oroligheter av det slag som finns på kontinenten så det finns en oro även om det inte fanns någon faktisk revolution. Man förstod ju att det fanns grogrund för samma kritik här, orättvisorna fanns ju här också men man ville inte adressera dem.

Resultatet blev att vi i Sverige fick ett stillsammare uttryck inom romantiken, som dock influerades av den tyska estetiken och många konstnärer åkte till Düsseldorf eftersom de främsta landskapsmålarerna fanns där.

– Man tittar på landskapet, skogen och fjällen. Marcus Larsons ”Vattenfall i Småland” är ett exempel, nu har jag inte varit jättemycket i Småland men det känns lite mer ”alpigt” än vad det kanske är i verkligheten. Alla visste dock att det inte var realism utan att det handlar om att förädla och ta fram ”den yttersta naturen i naturen”. Man avbildar ju inte naturen utan man använder naturen och sätter samman något slags idealt landskap.

En av de främsta konstnärerna inom den svenska romantiken var just Marcus Larson och han kom även att bli väldigt publik, inte bara genom sina motiv utan också i sin konstnärsroll.

– Han är ju den konstnär som blir mest populär vid den här tiden, han är

ROMANTIKEN

Ca 1800-1850

Tyskt ursprung

Sprids även till framförallt England och Frankrike

Borgerlighetens konstform

Växer fram i den oroliga tiden efter franska revolutionen

Även starkt influerad av nationalism och kolonialism

något av en kändis, han måste vara en av de första konstnärerna som riktar sig till en allmän publik och blir kändis. Vi har förvisso haft storheter som Sergel och andra som haft kungligt beskydd men Marcus Larson är mer folklig, han har öppen ateljé och tar betalt för att låta folk få se när han målar till exempel. Han är en väldig entreprenör i den bemärkelsen vilket gör att han är en av de första konstnärskändisarna.

Även om vi ofta tänker att vi i Sverige inte haft några kolonier är det faktiskt så att vi haft det och även om det är i en begränsad utsträckning är det också något som till viss del speglas i konsten.

– Utomlands har vi förvisso framförallt kolonin Sankt Bartolomeus och vi handlar med Ostindiska Kompaniet, men det är så korta perioder att det aldrig riktigt hinner komma igång. Vilket vi ju är glada över idag för vi kan skryta över att vi inte hade några kolonier, men jo, det hade vi visst. Men framförallt hade vi ju guldgruvan inom våra egna gränser så vi behövde inte åka till fjärran länder utan vi kunde kolonialisera samernas områden.

Några av de som avbildar samerna i sin konst är Anna Norlander och Johan Fredrik Höckert.

– Anna Norlander kommer från Skellefteå så hon är ju här uppe och då finns det samiska som ett inslag. Höckert som ligger på gränsen mellan realism och romantik reser omkring och skildrar folklivsdelen i sin konst. De är lika pittoreskt framställda som bönderna längre söderut, det är gjort för en urbaniserad

Ann-Catrines tankar: Här blir det lite ”ljus mot mörker” och träd är ju nästan alltid romantiska i och med att de är väldigt symboliska. Det blir en känsla av ”från roten upp till himlen”. I och med att trädet är så centrerat, dessutom i ett rum som skapats av ljuset, så har du en nod i bilden. Det är ingen konflikt här heller men det är ett skapat rum som kanske öppnar upp mer mot en sagotolkning. Det blir även lite ”kultur mot natur” med staketet som avgränsar en ordnad yta från den mer öppna naturen, vilket förstärker konflikten mellan ljus och mörker som finns i kompositionen.

publik. Man skildrar dem i deras miljöer men i och med att det också är idealiserat förmedlar man den bild som publiken hemma vill ha och då blir de renskötande samerna ett ”jättekul” motiv, på samma sätt som arbetande bönder i Dalarna kan bli intressanta.

Samerna kom med andra ord att bli en del av det som inom svensk konst ansågs exotiskt och det finns en tydlig bild av ett vi och dem.

– Man skapar kontraster mellan det nationella och det exotiska och på det sättet berättar man någonting om sig själv. Man kan använda det både som en motbild och som en drömbild. Som med samerna till exempel. ”Tänk om man hade levt som dem” kan man tänka som en fantasilek, samtidigt som man vet att man aldrig kommer att leva med naturen, och det kan ju också vara förfärligt att leva som i naturen. Om naturen vinner över en kan det ju förstöra människor, men då kan man förlägga det någon annanstans och då blir det istället det där sublima ”jag kan titta på det men jag behöver inte involveras av det”.

Denna tankegång kom vid sekelskiftet 1900 att leda in på det som kallades ”lapp ska vara lapp-politiken” och som innebar en rad inskränkningar i samers rättigheter.

– Till exempel ansåg man att samerna inte kunde ges bildning för då skulle de bli olyckliga eftersom de ju är naturbarn. Det är blicken på dem som ”de andra, de som inte är som vi”. Det är en ganska idealiserad bild av att de lever sunt sam-

tidigt som ”vi” inte kan leva som dem och de absolut inte kan komma in till stan och leva som ”oss”. Det hänger även ihop med de nationalistiska ideerna som senare leder fram till tanken om vem som är svensk och vem som inte är det, som vi ju lever med än.

En vattendelare

Än idag är romantiken ett stort begrepp som man ofta talar om men som inte alltid är helt okontroversiellt.

– Det inrymmer många synder och är ganska kletigt. ”Gud vad du är romantisk” är kanske inte alltid en så bra grej att få höra om sig själv. Det är positivt i en parrelation men inte nödvändigtvis lika bra i andra sammanhang. Jag tror att det är en vattendelare i mångt och mycket, antingen gillar man det eller också gillar man det inte alls.

Men trots detta kommer den med jämna mellanrum tillbaka och då inte minst i form av det exotiska inom modet där bland annat haremsbyxor och turkiska rökrocker återkommer.

– Stilen finns kvar på något plan och vi

NÅGRA KÄNDA KONSTNÄRER

Caspar David Friedrich
Eugène Delacroix
William Turner
John Constable
Philipp Otto Runge
Dominique Ingres
Marcus Larson

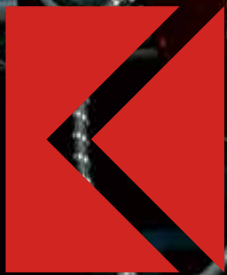
använder det som går att använda i vår tid utifrån vad som funkar. Även det här med känslor och genikulturer är sådant som vi attraheras av fortfarande och vi har stora konstnärskap som lockar och som kan spela på det. Jag vet inte men jag kan tänka mig att Ernst Bilgren gillar Friedrich och att han är en konstnär som har lite utav romantikern i sig.

Ann-Catrine menar även att romantiska tendenser framförallt kan komma tillbaka vid perioder av individualism och nationalism men att de också hela tiden anpassas till den aktuella tiden.

– Idag är vi nog lite för skeptiska och kanske lite för desillusionerade för att köpa hela paketet. Tron på att naturen ska frigöra oss rymmer ett visst mått av naivitet i ett slags god mening. Inte aningslöshet men någon slags tilltro till att saker och ting ska gå bra och som ibland kanske saknas i vårt samhälle. Skulle någon börja uttrycka sig romantiskt i en visuell mening blir det kitch, Ernst Billgren då följaktligen, eller Carl-Johan De Geer som också har jobbat lite åt det romantiska hållet. Jag tror att han gillar den typen av ideal emellanåt. Men i och för sig, med en växande miljörörelse finns det ju utrymme för att lyfta fram naturen. Naturkatastrofer är ju till exempel i någon mening naturen som talar till oss. Vi har ju levt i en jädra förnuftig tid, där det rationella och det lönsamma stått i fokus, så en romantisk rörelse idag skulle kanske kunna vara något som motsätter sig detta.

ELIN LARSSON

Missa inte nästa nummer av Kulturvinkeln där vi bland annat träffar den mångsidige gitarristen Jonas Strandgård.

KULTURVINKELN

Följ oss gärna på www.kulturvinkeln.se

FOTO: ELIN LARSSON